

עכבר רב

גיליון חודשי מתורתו
של הרב עדין
אבן-ישראל שטיינזלץ

גיליון
חשוון תשפ"ז

הקדמה

חודש מרחשון הוא חודש של שגרה, מישור שבא אחרי הרים גבוהים, עולם של חולין שאליו אנו נכנסים מתוך ההארות וההשגות של חודש תשרי. חודש מרחשון הוא חודש ריק מחגים ומימי מועד, חודש שבו אנו נדרשים לעבוד בעצמנו, להפוך את השגרה למאירה, את החיים עצמם לקדושה שנובעת מעבודתינו ומעשינו. בשנה זו אנו גם נמצאים במצב מיוחד, זכינו לראות בחזרת אחינו החטופים מן השבי וחשנו אולי בפעם הראשונה את שמחת עם ישראל כולו המתאחד לרגע בשמחת האחים השבים. אחרי השמחה ואחרי ההפוגה או העצירה של המלחמה יש כעת זמן אחר, זמן חדש שבו אפשר להתבונן על השנתיים האחרונות, על השינויים הגדולים, על ההזדמנויות שנוצרו ועל המשימות שעומדות בפני העם היהודי. הוספנו בגיליון זה מוסף מיוחד עם דברים מאת הרב שמנסים לעורר מחדש את נקודות היסוד החשובות שבהם תלוי עתיד העם היהודי, נקודות שאולי דווקא כעת אפשר לדבר עליהם ביתר בהירות.

בסוף הגיליון אנו מביאים בפניכם מוסף מיוחד לימי הגשם שבעזרת ה' יבואו עלינו לטובה, הגשם מזכיר שאנו תלויים בקב"ה בכל הדברים, גם במה שנראה לנו שבידינו...

וממש לקראת הסוף, קטע לסיום - צידה לדרך הארוכה של

החורף - הנהגות מלוקטות בידי ר' הלל צייטלין הי"ד ומתורגמות
בידי הרב.

יהי רצון שנזכה כולנו לחודש של עבודת עבודה, בתפילה, בתורה,
בחלומות גדולים ובפעולה גדולה בכלל ובפרט ושהקב"ה ימשוך
עלינו שמחה וישועה בכל הרבדים ובכל המובנים.

המערכת: יאיר שוורצפוקס ואהרן בילט

השתתפו בהפקת הגיליון: נתנאל איתי, אורי יגל, מני רוטרמן,

הרב אלחנן ישראלי, ויהודית שבתא

להרשמה והצטרפות להפצת הגיליון ולתרומות ניתן לפנות למספר: 054-301-6657

TalmideiHarav@gmail.com

עיצוב גרפי: 'עיצובי שיר' 052-8954475

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

הרבנית חיה שרה אבן ישראל ע"ה,

אשת מורינו הרב שהסתלקה מעימנו בראשית שנה זו.

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת

חברנו אהוב ליבנו ינון פליישמן ז"ל

שנפל בתחילת המלחמה. עברו שנתיים והגעגועים אליך רק מתחזקים.

תוכן עניינים

זיכרון לרבנית חיה שרה ע"ה

7.....אשת חיל

חודש מרחשון

10.....העבודה של מרחשון - תנועה וחיים, שיחה

17.....'נפש רחבה' בגשמיות וברוחניות - שיחה

"ויהי מקץ שנתיים ימים" -

לקט מחשבות על העם היהודי דרכו וזהותו

27.....הרהורים בעקבות מלחמת יום הכיפורים

32.....אמוצינאליות ושכלתנות

41.....אתה בחרתנו

46.....על המשך קיומו של העם היהודי

ותן טל ומטר לברכה - ז' מרחשון וגשם

52.....ברכת השנים - ראיון בטלוויזיה הצרפתית

59.....הגשם וארץ ישראל

63.....גשם וטבע

סיום

65....."וידעת היום" - זכירות מהרב הלל צייטלין

זיכרון לרבנית חיה עזרה ע"ה

ביום ו' תשרי של שנה זו הסתלקה לבית עולמה

הרבנית חיה שרה אבן ישראל ע"ה רעייתו של מורינו הרב עדין זצ"ל.
הרבנית נולדה בסמרקנד להוריה הרב חיים הלל ומרת רישא אזימוב,
משפחה חב"דית בעלת שורשים עתיקים, היא גדלה בפרץ וזכתה לעלות
ולחיות בירושלים. דמותה המיוחדת ואישיותה המאירה השפיעו על
רבות ורבים, ואנו התלמידים של הרב אסירי תודה לה בכל כך הרבה
מובנים. הייתה מקושרת כל חייה לכל אדמו"רי חב"ד ובפרט כמובן לרבי
מליובאוויטש נבג"מ, בצוואתה כתבה רק: "אין עוד מלבדו, זה העיקר
בחיים שלי".

הרבנית הייתה אשת חיל במלוא המובן ולכן אנו מביאים כאן את הביאור
של הרב לפסוק הראשון של 'אשת חיל' מתוך ספר שהוקדש כולו לביאור
המזמור הזה.

אנו מקדישים את הגיליון ואת הלימוד בו לעילוי נשמתה המאירה
ויהי רצון שנזכה בקרוב לקיום הנבואה "הקיצו ורגנו שוכני עפר"
בביאת משיח צדקנו.

אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה מתוך הספר 'אשת חיל' בביאורו של הרב

הפרק מתחיל בשאלה רטורית: אשת חיל מי ימצא? בעצם אין זו שאלה, אלא ביטוי של הערכה והתפעלות: כמה נדירה היא אותה אשה אידיאלית, "אשת חיל", ואשרי מי שזוכה למצוא אותה. חלקו השני של הפסוק נותן השוואה ודימוי: "ורחוק מפנינים מכרה". כנראה שבמקרא "פנינים" הן אבנים יקרות (ולאו דוקא מרגליות, כפי שמקובל להבין). ואילו "מכרה" משמעו מחירה, ערכה (ובאופן אחר - קניינה, הדרך להשיג אותה). ולכן הביטוי "רחוק מפנינים מכרה" פירושו, שכשם שאדם צריך להרחיק לקצה העולם כדי להשיג אבנים יקרות, רחוק וגדיר מכך - אבל גם מספק וחשוב יותר - הוא למצוא את האשה המושלמת.

במדרש קשרו את הפסוק הזה לדמויות היסטוריות: לכל הנשים, במקרא ולאחר מכן, הן אלו הידועות לנו בשמותיהן והן אלו שאין שמן נזכר, שהלכו לבדן ועם בעליהן, וזכו ליצור ולשמור את הדברים החשובים בעולם.

בפסוק ראשון זה נמצא גם הקשר עם משמעויות עמוקות יותר של הפרק כולו. הדברים הללו, הנאמרים על אשת החיל, מקבילים לא רק בתוכנם, אלא גם בלשונם, לדברים הנאמרים על החכמה: "והחכמה מאין תמצא, ואי זה מקום בינה", "לא יערבנה זהב וזכוכית... ומשך חכמה מפנינים". החכמה שמדובר בה בפרקי החכמה (הן בספר משלי והן בספר איוב) אף היא רבת שכבות. מצד אחד היא התבונה המעשית, חכמת-החיים, שכל ספר משלי מייצג אותה ומדגיש, עד כמה נחוץ להשתמש בה בכל פרט מפרטי החיים; ועם זאת, ככל שהיא נחוצה ומועילה - כמה קשה וגדיר הוא באמת לרכוש אותה ולממש אותה בבעיות הרבות של החיים, אל מול פיתויי היצרים מכל הסוגים, ובהעדר זמן לחשב ולתכנן דברים.

אלא שהחכמה אינה רק חכמת חיי יום יום: היא מתנשאת למעלה. זו היא גם

החכמה העליונה שמכוחה נערך היקום כולו, והבנתה כוללת בתוכה את הבנת המכלול של כל המציאות כולה. חכמה זו אינה רק חכמת פילוסופיה ומטפיסיקה, אלא חכמה מוסרית, חכמתה ומהותה של התורה. וכפי שמסיים שבח החכמה באיוב: "ויאמר לאדם, הן יראת ה' היא חכמה וסור מרע בינה". חכמה זו היא "אשת חיל" - ומי יכול להשיגה ולקנותה?

ובדרגה אחרת אשת החיל, כמו בספרי הנבואה, היא סמלה של כנסת ישראל, שהיא היא משכן השכינה. כשם שיש בדברי התוכחה של הנביאים דימויים ומשלים רבים על חסרונותיה של כנסת ישראל, כך יש בהם דברי תנחומים ואהבה המשתמשים באותם דימויים עצמם: "ואנכי לא אשכחך... הן על כפים חקותיך". ועל כן מזמור תהילה זה מתייחס למהות הבסיסית, לשכינה של מעלה, כמו לכנסת ישראל של מטה, שבאמת אין עוד כמוה.

תורה מרחשוון

”

השאלה שתישאל בסופו של דבר היא: האם האיש שרקד בשמחת תורה עד שנפל מהרגליים, יתיישב עם ספר ביום למחרת ויתחיל ללמוד? אפשר לרקוד בשמחת תורה כמה שרוצים, ואחר כך מכניסים את הספר בארון, החיים נכנסים בארון ואפשר לשכוח מהכול.

הרבי מקוצק היה אומר על הביטוי שאומרים בתפילה "הבוחר בשירי זמרה", שירי - הוא מלשון שירים, לקב"ה לא אכפת מהתפילה שלך, השאלה היא מה נשאר מהתפילה שלך - מהשירי זמרה. קורה שמישהו התפעל, התלהב, מחה כפיים והיכה את הראש בקיר ואחר כך סיים את התפילה ולא נשאר מזה שום שירים. זה דבר שמופיע גם בספרים שבכלל לא בנוסח של קוצק: מה מגדיר תפילה? מה שיוצא ממנה, אם לא יוצא ממנה שום דבר - זו הייתה התלהבות סרק. באותו אופן יש אנשים שעושים רעשים בימים וחגים, וכשמגיעים אחר כך לחיי המעשה לא נשאר שום דבר.

חודש מרחשוון הוא סוג של "בזאת תבחנו"; השאלה החשובה היא לא מה אדם עושה בחודש תשרי, אלא מה הוא עושה במרחשוון: האם מרחשוון הוא זמן של יצירה, של עבודה, או שכל מה שהיה הלך ומת ועל השרידים שנשארו לא שווה לדבר? בחודש מרחשוון אני שואל את עצמי: קיפצתי בשמחת תורה - האם אני יכול לעשות את זה עכשיו בלי קפיצות? בלי ריקודים? בלי שתייה? האם אני יכול עכשיו לשבת ולעבוד? זה בעצם המבחן של החיים.

(שיחה בישיבת תקוע, מרחשוון תשע"ו)

”

העבודה של מרחשוון תנועה וחיים

**קטעים מתוך שיחה בישיבת תקוע,
כ"ו מרחשוון תשס"ד**

להיות חכם ונבון? אין בעיה - אבל שלא ירד ללב; אז הוא מולק את הצוואר. המיצר הזה הוא אחת הבעיות הכי קשות שיש. בימינו, שיש הרבה יותר השכלה, כמעט כל האנשים מגיעים למדרגה של 'חכמתו מרובה ממעשיו' או מרגשותיו, רק פה ושם יש אנשים שיש להם לב גדול. אדם לומד כך וכך ספרים, ושום דבר לא יורד למטה. זה לא מעלה ולא מוריד, מפני שאני בעצמי לא שייך לכל זה. אדם מדבר דברים וכל העולם שומע אותם חוץ ממנו.

חודש בלי חוויות

יש לי הזדמנות לפגוש אתכם בחודש מרחשוון. זה החודש היחידי בלי חגים, אפילו לא חגים קטנים. היה מי שאמר שלכן בית המקדש השלישי יבנה במרחשוון. רציתי לדבר על מה קורה בימים שלא קורה בהם כלום? לדעתי זה גם נקודה של מבחן: מה קורה בשטף של הזמן? יש לנו זמן כזה שהוא לגמרי גורמלי. חודש כזה שיושב בשקט ובשלווה. יש לנו המון דברים והמון ספרים על החגים, על ימי זיכרון, אבל מה קורה לימים שהם לא ימי חג וזיכרון? סתם יום בשנה; יום רביעי

קודם כל, אני שמח להיות אתכם, אני לא בטוח שזה הדדי...

מה ההגדרה לדברים בטלים? ההגדרה שלי היא כפשוטו: דבר שהוא בטל. זה לא כל כך משנה מה היה התוכן, אלא מה ההשפעה. דבר שעובר. אפשר להגיד כל דבר שבעולם, והוא יהיה בטל. יש סיפור על הבעש"ט, שלא כל כך אופייני לדמות שלו: סיפרו שהיה יהודי אחד שראה כתוב באחד הספרים שמי שלא מדבר דברים בטלים במשך 40 יום זוכה לגילוי אליהו. אז הוא עשה את זה - ואחרי 40 יום לא היה שום אליהו, אז הוא הלך לבעש"ט להתלונן. אז הבעש"ט שאל אותו: מה עשית כל הזמן? הוא ענה: אמרתי תהילים. אז הבעש"ט אמר: אלה הדברים בטלים...

יש אנשים שיושבים שנים עם כל מיני ספרים קדושים, ושום דבר לא נכנס. בליקוטי תורה כתוב על 'מיצר הגרון' - זה המקום שנמצא בין המוח ללב, ויש כל מיני נקודות וכל מיני קליפות שנמצאות שם. אומרים על עמלק שהוא 'עם-מלק'; שהוא מעוניין באופן מיוחד למלוך את הצוואר. הוא אומר כך: אתה רוצה בראש

אחרי הצהריים.

מפעם לפעם קורה שאני יושב עם זוג צעיר, ואחת השאלות שאני שואל היא: תתאר את עצמך ואת הבחורה עוד חמש שנים יושבים על המרפסת ושותים תה. יש אנשים שברגע שהם חושבים על להיות עם מישהו ביום רגיל זה מזעזע אותם. שם אני עומד לפני המבחן - לא המבחן של החוויה הגדולה, אלא המבחן של הזרימה הפשוטה של החיים. זו נקודה של מבחן כי זה יכול להיות זמן של ירידה. אחרי חודש תשרי שעמוס לעייפה בימים מיוחדים בא חודש מרחשוון, ואז אני צריך להתמודד עם החיים נטו. ההתמודדות הזו היא גם השאלה שנמצאת בתוך ימי החגים - מה אני עושה כשגמרתי את התפילה?

מאיפה זה בא שאנשים לוקחים סמים? זה בא מכך שאנשים לא יכולים להתמודד עם חיים בלי חוויות. לכן האדם מייצר את זה באופן מלאכותי; הוא שותה, מעשן, מזריק או מסניף. הולך בן אדם בתוך העבודה, ומרגיש מת - והוא צריך לעשות משהו כדי להתעורר לחיים.

הקיום היהודי

כל המערך הזה של העמידה מול העולם הנורמלי הולך בהיקפים הרבה יותר גדולים. גם בהיקפים של הכלל, שלא בטוח שיכול לעמוד בזה. זה חלק מן הבעיה היהודית כבר 2500 שנה, וזה מה שידוע לנו. הבעיה היא שבמובן מסוים - קיום יהודי הוא קיום לא נורמלי, ויש

צד מסוים שיש לנו תשוקה להיות עם נורמלי. חלק מהבניין של מדינת ישראל, היה הרצון להוציא את היהודים מהקיום הא-נורמלי שלהם ושהיו עם נורמלי. אולי לא יאהבו אותנו, אבל לא ישמיצו אותנו. התשוקה הזו לנורמליזציה היא עייפות מן החוויות. אני לפעמים מצפה: מתי יבוא השבוע שיהיה לנו חדשות כמו באנגליה, ששחקנית פלונית התגרשה מפלוני. בלי רציחות, בלי שום דבר. והסיבה היא שאנחנו לא זכינו להיות עם נורמלי. שבגלל זה שכל כך רצינו להיות נורמליים, הקב"ה אומר: אתם רוצים להיות נורמליים? אני אראה לכם..

השאיפה להיות עם נורמלי היא חלק מהתרבות הציונית. בשנות העשרים הייתה ישיבה של הסתדרות המורים על מה לחנך, והם אמרו שאינטלקטואלים יש לנו מספיק, ומה שאנחנו צריכים זה אנשים פשוטים. הסיסמה של הארץ הייתה דוגרי, אנא כורדי. והם הצליחו. אנחנו עם של שישה מיליון אנשים בורים ועמי ארצות; ואנחנו הרי עם חכם ונבון, ולכן כשאנחנו מנסים להיות מטומטמים אנחנו עושים את זה כמו שצריך... תסתכלו, בארצנו הקדושה יש התנגדות טבעית, לילדים חכמים. החברים של הילד יורידו אותו למטה. יהודים שיושבים בחוץ לארץ, כמעט בעל כרחם הם צריכים להיות יותר טוב, והאמהות אומרות: תהיה הכי טוב שיכול להיות. אצלנו אומרים שיותר טוב לא להראות את זה.

החיים הוא תנועה.

בספר יחזקאל נכתבה נבואה מיוחדת על הנושא הזה. עם ישראל אומר "נהיה כגוים כמשפחות הארצות לשרת עץ ואבן" (יחזקאל כ,לב), וה' אומר להם: "אם לא ביד חזקה, ובזרוע נטויה, ובחימה שפוכה אמלך עליכם" (שם כ,לג). לצער הלב, החלק הזה של הנבואה תמיד מתגשם...

תנועה של חיים

מישהו מכם ראה פעם גרף א.ק.ג? הצורה הטובה שלו היא שהוא כל הזמן עולה ויורד, כשיש קו ישר - שולחים את הרופאים ומזמינים את החברא קדישא. כאשר אני מדבר על חיים נורמליים, אני לא מדבר על קו ישר; במובן מסוים, הימים הנורמלים הם ימים שלוקחים לסוג אחר של תנועה. אלו ימים שבהם אני לא זקוק לחוויות מבחוץ. בחודש תשרי אנשים לא זוכים ללמוד יותר מדי תורה, ובהרבה מקרים הם לא זוכים לעבודת ה' מסודרת. מגיע חודש מרחשוון, ועכשיו הדברים האלה צריכים עכשיו לעלות. הזוג שיושב יחד ושותה תה הוא חלק מהענין שכתוב בגמרא (סנהדרין ז), ש"כאשר אהבתנו היתה עזה שכבנו על רוחב סיף, עכשיו, מיטה של שישים אמות לא מספיקה לנו". כמו שלפעמים יושב לו זוג בדירת חדר והם מאושרים עד הגג. השאלה של מרחשוון היא לא איך שני אנשים יכולים לעשות הרפתקאות ביחד, השאלה היא: האם הם יכולים ליצור בתוך עצמם מספיק אנרגיה לזמנים שאין בהם חוויות חיצוניות? אם לא - זה מוות, כי הסימן של

המבחן של אמיתות הדברים הוא כאשר אני מדמים את הסביבה ובודק מה קורה בפנים. יצרו פעם חדר בלי חוויות - חדר אטום לגמרי, שאין בו שום אור ושום קול, ודואגים שלא יהיו בו ריחות - יש אנשים שאחרי 24 שעות שם הם משתגעים. בן אדם לא יכול לשאת את עצמו 24 שעות. לפעמים, זה משום שהוא כשלעצמו הוא כלי ריק, שבעצם כל מה שיש לו בחיים זה רק תגובות להפעלות, ואין שום חיים בפנים. הוא מין פוחלץ: אני מזיז אותו - הוא מחייך, אם לא - הוא שוכב... השאלה הזו עולה על פני השטח כשאין חגים ואין אירועים: מה אתה עושה בחיים בלי אירועים? יש אנשים שיכולים לשבת כמעט בבידוד גמור ויש להם חיים, לפעמים מאוד עשירים, ויש כאלה שמתחילים למוות בקצוות. מה אני עושה ביום כ"ה מרחשון? אין בו יארצייט מפורסם, זהו סתם יום, אומרים בו תחנון, ובתפילה אין שום דברים מיוחדים - איך אני חי ביום כזה?

כאשר אדם הוא בריא, הוא יכול לאכול לחם וללפת אותו במשהו ולהרגיש טוב עם זה. כשמישהו חלוש, הוא צריך דברים יותר טובים, יותר מתוקים, מפני שהחיים שלו, בלי הגירויים, הם לא טובים. המאורעות הטובים בעולם עולים כנראה במספרם על הלא טובים; ובכל זאת, מה כתוב בעיתון? רצח, שוד, ראש הממשלה אמר... תארו לעצמכם שאדם כותב עיתון על פלוני אדם הגון, שקם

שלו, ואז לא חסר לו שום דבר. זה לא שהוא רוצה צעצועים ורוצה ורוצה, הוא פשוט יושב על אמא שלו, זה הדבר הכי קרוב אצל בני אדם להרגשה של אושר. לפעמים בחור מדבר עם בחורה על עולם ומלואו, על הרב קוק ובעל התניא, פשוט בגלל שהוא לא יכול לשתוק. לכן אני שואל האם אדם יכול לתאר לעצמו את יום רביעי אחרי צהריים. זה גם המבחן של חבר טוב, שאפשר לשתוק ביחד, מפני שאם צריכים כל הזמן לעשות משהו, זה סימן שיש חסר בקשר ואני מנסה להשלים אותו.

ישנה ההרגשה הפשוטה של זרימה, שהיא דבר גדול לעצמו. זה מה שנקרא 'קרבת אלוקים', איך בן אדם נמצא עם הקב"ה, ואז הכל בסדר. ברגע שאני יכול להרגיש את זה, זה תמצית עניין העבודה, והמקום שהאדם צריך להגיע אליו. יש מקום אחד בגמרא שמתואר בו דבר שבשביל אנשים מסוימים הוא דבר מפחיד: איך נראה עולם הבא? אין בו לא אכילה ולא שתיה, אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה. אם בן אדם לא רוצה להנות מזיו השכינה בעולם הזה - אז אין לו מה לעשות בעולם הבא.. אז שולחים אותו למחלקה השניה, שמה יש חוויות: אמבטיה של אש, מאכילים אותו גחלי רתמים.

זה קשור לעניין של מה נקרא 'שלום'; אנחנו נפגשים ונפרדים במילה שלום. שלום הוא היכולת הזו לשבת בשלווה.

התפלל שחרית, אכל ארוחת בוקר, הולך לעבודה. יש אנשים כאלה, יותר ממספר הגנבים. זה לא המצאות שמישהו צריך להמציא אותם. היו כמה נסיונות של עיתונים שלא כותבים בהם דברים רעים, וכולם פשוט את הרגל, משום שאנשים מחפשים חוויות.

ימי השקט והדממה, ימי הנורמליות, הם גם ימי הניסיון. אני מוריד כל מיני עטיפות חיצוניות, ובודק: בוא נראה מי אתה? זו העמדה לנסיון של הקיום של בן האדם: קורה שם משהו או שזה ריק גמור? יש חמישה ימים ריקים - אין לי הפרעות, אני יכול להתחיל מהלך. השקט הזה צריך להיות הרקע הטוב ביותר לעשייה.

כגמול עלי אמו

יש מזמור קטן, אחד משירי המעלות, שאומר: "כגמול עלי עמו, כגמול עלי נפשי" (תהילים קלאב). מה זה 'גמול עלי אמו'? ילד שיונק, הוא רעב - אז יש לו אינטרס להיות עלי אמו, זה עניין של פרנסה. 'גמול' הוא ילד שהפסיק לינוק, מה יש לו אצל אמא שלו? רק קרבה. הוא מקבל את השלווה של הקרבה לאמו. יש מצב שאני זקוק לקב"ה, אז אני צועק אליו; יש ימים שאנחנו מבקשים הכל, מחונן הדעת, עד שומע תפילה. ויש מצב כזה של 'גמול עלי אמו' - אני יושב עם הקב"ה; מה שנקרא: "קרבת אלוקים לי טוב" (תהילים עגכח), זה לא חוויה, לא אקסטזה, אני לא זקוק להיות פה, ואני אומר: כיוון שהקב"ה פה, הכל בסדר. בדיוק כמו ילד בן שלוש שיושב על אמא

הפסיכולוגים אומרים, וזה כתוב גם בגמרא, שהאושר הכי גדול של האדם הוא כשהוא עוֹבֵר. זה בדיוק העניין. זה הזמן שבו יש מינימום של תנועה ושל אקשן, האדם אפילו לא אוכל ושותה... זה הזמן שאליו איוב מתגעגע - "מי יתנני כירחי קדם", הימים ש"בהלו נרו עלי ראשי" (איוב כט, ב-ג). ואנשים מצפים לזה במובן מסוים כל החיים. המון אנשים לא יכולים להירדם בלי לחזור לתנוחה של עובר, ורק אז הם יכולים להיכנס לשלווה.

אני לא מדבר בשבח הלא כלום. פעם כתבתי מאמר קטן בנושא של הביטוי "שלום על ישראל"; זו כתובת קבועה שהיו כותבים על מצבות בזמן המשנה, זו היתה ברכת המתים - כשמישהו מת אז זה 'שלום על ישראל'... אני לא מדבר על השלום הזה - שזה השלום שהעברים מוכנים לקבל בשלמות, שיהיה כזה שלום על ישראל - אני מדבר במובן של מה אני עושה בצד האקטיבי. מה הם הדברים שאני עושה כשאין לי סיבה לרוץ ולהתרוצץ. זהו חודש כזה שהוא נטו, בלי להוריד זמנים, חודש ארוז שלם. האם בזמן הזה התנוונתי כך וכך ימים, עד שיופיע המאורע הבא? לא כל סוג של חיים עומד על זה שיהיו מאורעות מיוחדים, אז מה אני יכול לעשות? בסופו של דבר, יש יותר ימי חול מאשר ימים שיש בהם איוב עומד בשער, וההתמודדות היא לגמור את היום בשלום.

אני לא יודע אם עברתם את החוויה

הזאת, שיכולה להחליף טיפול פסיכולוגי: לשתול משהו בעציץ; אתה צריך רק להשקות אותו כל בוקר, והוא גדל בלי שום הרפתקאות מיוחדות. אדם יכול לגדול ולהתעצם, בלי לעשות מהומות, הוא פשוט גדל, כמעט כמו 'שכן ארץ ורעה אמונה'. יש אנשים שהשעות שבהם הם לא עושים שום דבר אלו השעות שבהם הדברים נוצרים. דבר אחד הוא איך שהעובר מרגיש, ובאותו הזמן האמא של העובר כל הזמן פועלת וכל הזמן יוצרת. צריך זמן כדי שדברים יקרו.

זה אחד ההסברים ל"ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך - ואני תמיד עימך" (תהילים עג, כב-כג). יש מישהו שממציא הוכחות למציאות הבורא, ויש מישהו שאומר: אני בער, אבל אני תמיד עימך. והחכמים נמצאים בצד האחר. אמנם צריך לזכור - לא 'בהמות הייתי', אלא 'בהמות הייתי עימך'. אתה רוצה להיות איתי? בוא נהיה ביחד. אחד מסבי עשה שיר שהתרגום שלו הוא: "לא ללמוד לא להתפלל, רק לא לצער את הקב"ה". זה סוג של 'ואני תמיד עימך', שזה מן המעלות הגדולות, וכדי להגיע לזה אדם צריך לעמול הרבה.

בספרים מימי הביניים מופיע ש"תכלית הידיעה שלא נדע", אז למה אני הולך ללמוד? אם זו תכלית הידיעה, אז אני לא אלמד... מתברר שזה הולך כך: קודם אני יודע עוד ועוד, עד שאני מגיע לתכלית הידיעה, ואז אני אומר: "בהמות הייתי עימך". כי סתם להיות חמור פשוט זה

הוא עושה? אני יוצר מהומה מאיזה סוג שהוא, כדי לא להתעמת עם השקט. כתוב על שבת "ולא נתתו לגויי הארצות", ברור שהם לא קיבלו את מצוות השבת, אבל יש כל מיני תיאורים של גויים שניסו לעשות יום ראשון דומה לשבת שלנו, עם המון איסורים. היו מקומות שהיו בהם חוקים שבהם כתוב מה אסור, והאנשים שכתבו זכרונות על החיים האלה תיארו את ימי ראשון הנוראים, שיש בהם שממון וסבל ויסורים...

ראיתי צילום של כרוז שפורסם בתל אביב ב-1935, כשהתחילו להכניס משחקי כדורגל בשבת. כרוז מחאה של כמה אנשים על איך שהורגים את השבת. אפשר לראות את רשימת החתומים, ובראשה מופיע חיים נחמן ביאליק, ועוד כמה וכמה אנשים. הבעיה שלהם הייתה: איך בנאדם לוקח שבת ועושה ממנה כדורגל? ביאליק ידע ללמוד, הוא למד בוולוז'ין, אבל הבעיה שלו לא היתה איזה איסור יש בזה, אם יש בזה איסור תולש או מבעט...

מה באמת משנה את העולם

אחת הבעיות שיש לרבים עם לימוד היסטוריה יהודית, בצורה שבה מלמדים אותה, היא שמזמן מסוים והלאה זה בדיוק אותו דבר - היסטוריה נורא משעממת. בשנה זו וזו היה פוגרום, בשנה אחריה היה רק גירוש ואחר כך היתה גזירה לשים טלאי צהוב. אז פלא שמישהו לא רוצה ללמוד את זה? כאשר אני קורא על המלחמות של נפוליאון, זה

לא מעלת עובד ה'. יש אנשים שחושבים שלהיות אדם מטומטם זה קשור ליראת שמים. אם חותכים את המוח, אין לאדם מחשבות, לא טובות ולא רעות... זו לא התכלית.

מה עושים ביום שבו לא עושים?

זה שייך לדבר שדומה לזה: יש יום בשבוע, שבת, שבו מקצצים את הבקשות בשבתפילה. אני לא יודע כמה מכם עברו את החוויה של שבת; כאשר מגיעים ממקום שאין בו שבת, אז שבת היא חוויה קיימת, שבה ההתמודדות היא מול בעיה מרכזית אחת: מה אני עושה ביום שלא עושים? ביום שבסך הכל, המצווה שלו היא מנוחה. על פרנסה אסור לחשוב. יש דיון בשולחן ערוך האם מותר לקרוא עיתונים בשבת. יש לי תהיה על כל הדפים שמפרסמים בשבת, אם הם לא מוקצה... לקרוא מודעות בשבת כנראה אסור ממש, זה נקרא שטרי הדיטות. עיתון שיש בו גם זה וגם זה, זו שאלה. יש אנשים שזה העונג שבת שלהם, לקרוא עיתונים. סיפרו משל: יום אחד מישהו מגיע לבית המלך, והמלך מחלק מתנות. אחד האנשים אומר שיש לו בעיה, הגוף שלו מגרד, האם הוא יכול להיכנס לאורוות המלך, לשכב בתוך הזבל, כדי להקל על עצמו מהגירוד? זה אותו עניין. מותר לעשות את זה, אבל האם זה הדבר שאתה עושה?

יש לי יום כמו שבת, מה עושים בו? מישהו קם בבוקר, גומר להתפלל, מה

דבר מעניין, אבל אם אני רוצה לעשות היסטוריה יהודית, השאלה היא על מה אני מעמיד את ההיסטוריה ומה חשוב בעיני.

יש ספר, סדר הדורות, שיש בו מין תיאור של מהלך ההיסטוריה. הוא כותב שם על המהרי"ק ש'בסוף ימיו היה גירוש ספרד', זה האיזכור של העניין... הוא מופיע בתור הערה על חייו של המהרי"ק. מפני שאני רואה את המאורעות אחרת - מה היה בשנה זו וזו? יצא לאור ספר פלוני.

בספר מלכים מסופר על המלך ירבעם השני; כתוב ש"הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה", כלומר שהוא היה מלך גדול כמו דוד המלך, והוא עשה שמלכות ישראל הגיעה בערך לסביבה של העיר הסורית חומס. מתואר שהוא היה מלך כזה שבנה שוב אותו דבר כמו דוד ושלמה, וזה לא היה מאורע של יום, ואז כתוב, שכל זה היה - "כדבר ה' אלוקי ישראל אשר דיבר ביד עבדו יונה בן אמיתי הנביא" (מלכים ב יד, כה). כל הסיפור הזה לא היה בשביל הגנרלים שעשו את זה, אלא מספרים את זה שהיה נביא שניבא כך וכך ואכן זה התקיים. מלחמות זה מעניין? הרווחנו, הפסדנו, אבל האמת היא שמישהו זוכר בכלל שהיה בנאדם כזה ירבעם בן יואש? הוא נזכר רק בגלל שהוא מופיע בעוד איזה ספר שכתב איזה יהודי בטלן, ספר של תעמולה דתית, אין מה לדבר... וזה הדבר הממשי. היה דבר כזה ירבעם, הוא ניצח, הוא עשה, מה נשאר מכל זה? ספר

יונה הוא ספר שנשאר חי.

יש נטייה ללכת אחרי המאורעות האלה, העלילות והמלחמות, אבל אם אני שם לב, הדברים שבאמת קורים הם דברים אחרים. הדברים שיש להם משמעות כוללת, הם בכלל לא דרמטיים. מה התוצאות של גילוי אמריקה? היו שם מלחמות, הביאו משם זהב - שכל מה שהוא הועיל זה לשבור את האימפריה הכי גדולה של אז, שהתמוטטה בין השאר בגלל שהיה לה יותר מדי זהב - אבל מה באמת יצא? תפוחי האדמה הגיעו משם - וזה שינה את העולם. אירופה היא לא אותו דבר בגלל תפוחי האדמה, עגבניות, חצילים וטבק. אף אחד מהם לא בא עם אותן תרועות שופר, אבל הדברים האלה שינו את העולם. גם הסברס, שאנחנו נקראים על שמם, מי שהוא יליד הארץ, גם אותו הביאו מאמריקה.

איפה נעשים הדברים החשובים? איפה הדברים הללו שבאמת שינו את העולם ואיפה נמצאים הדברים שלא שינו את העולם? היה מלך פלוני, היתה מלחמה כזו, כל הדברים הללו התבטלו בתוך הגלים, אבל תפוחי האדמה עומדים, והם בוודאי עושים שינוי באמת בעולם, בתוך התרבות האנושית: מה אנשים אוכלים וממה חיים האנשים הפשוטים.

בחודש טוב קורים לבני אדם דברים רציניים. עכשיו צריך לבדוק: אם קורה משהו או לא...

'נפש רחבה' - בגשמיות וברוחניות

שיחה בישיבת תקוע, י"ב תמוז תשס"ד

גדולות... הוא לא אומר: "אם יתן לי בלק אלף שקלים". הוא אומר "אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב". זוהי נפש רחבה ורוח גבוהה - התכונה הזו שלאדם יש השגות. ובלעם הוא באמת ככה, גם בזמנים שהוא קצת שפוף, הוא תמיד עם רוח גבוהה, נפש רחבה ועין צרה, מפני שהוא מוכן לקחת כמה שאפשר מאחרים, והוא בסך הכל לא אוהב אף אחד. כשם שהוא לא אוהב את ישראל, כך הוא לא אוהב גם את בלק.

אני רוצה לדבר על העניין הזה של נפש רחבה. עומד לו בן אדם ויש לו השגות. יש אנשים שיש להם בכל דבר השגות. הוא הולך למלון, או קונה בגדים או איזה דבר, אז יש לו השגות. ויש אנשים כאלה שאין להם השגות. זה עניין שאפשר לראות בחוש על אופי של אנשים: אדם הולך לחנות כדי לקנות משהו; יש אדם שבאופן טבעי, אפילו בלי לדעת, יבחר את הדבר הכי יקר שיש בחנות. אחר כך יגידו לו כמה זה עולה והוא יגיד שהוא לא יכול להרשות לעצמו את החפץ הזה. והוא לא יכול לשלם את זה. לעומת זאת יש

בפרקי אבות כתוב שצריך להיות מתלמידיו של אברהם אבינו ולא מתלמידיו של בלעם. לתלמידיו של אברהם אבינו יש עין טובה, נפש שפלה ורוח נמוכה, ולתלמידיו של בלעם יש עין רעה, נפש רחבה ורוח גבוהה. יש שאלה: למה אומרים "מה בין תלמידיו של בלעם לתלמידיו של אברהם אבינו"? היה צריך להגיד 'מה בין אברהם אבינו לבלעם'. נראה לי שעשו את זה מפני הכבוד, לא רצו להזכיר את שמו יחד עם בלעם משום שעצם העובדה ששמים אותם במחיצה אחת יש בה משהו מעליב, לכן מדברים על תלמידיו של בלעם ותלמידיו של אברהם כדי להרחיק את העניין הזה.

נפש רחבה ונפש שפלה

לבלעם יש כאמור נפש רחבה, מפני שכשעבדי בלק מבטיחים לו שבלק יכבד אותו, בלעם עונה: "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה'". רואים מכאן שלבלעם היו מחשבות

הוא לא אדם בכלל.

על זה אני רוצה לדבר פה, על איזה סוג של נפש צריך להיות לגבי הדברים הללו. יש דברים שבהם אומרים לאדם: "תהיה בצניעות, תנמך את עצמך", ויש דברים שאומרים לאדם בדיוק להיפך.

**נפש רחבה זה מה
שיש לבן אדם שיש
לו השגות גדולות,
וההדרכה שיש בפרקי
אבות היא שלאדם לא
יהיו עיניים גדולות,
שלא יהיו להם השגות
מופלגות על ערך
עצמם... אלא שיתנהגו
בענווה,**

אומרים בשמו של רבי ישראל סלנטר: מצד אחד יש ענין כזה שאדם מסתכל במי שלמעלה ממנו ומקנא ומסתכל במי שלמטה ממנו ומרגיש מרובה. רבי ישראל סלנטר אמר כך: הסדר של העולם היה צריך להיות כך שבכל הדברים הגשמיים יסתכל אדם על מי שלמטה ממנו ויגיד,

אנשים שבדרך הטבע, לא בגלל הצמצום של היכולת, יבחר דברים ממוצעים ויש אנשים שיקחו גם דברים שעולים פחות מהממוצע מפני שזהו האופי שלהם.

נפש רחבה זה מה שיש לבן אדם שיש לו השגות גדולות, וההדרכה שיש בפרקי אבות היא שלאדם לא יהיו עיניים גדולות, שלא יהיו להם השגות מופלגות על ערך עצמם, ושנשים לא רק צריכים להתנהג באיזו מידה של צמצום, אלא שיתנהגו בענווה, שידברו בענווה ושירגישו את עצמם קטנים ומוגבלים. תלמידיו של בלעם הולכים לבאר שחת, כמו שהוא הלך גם הם ילכו אחריו, ותלמידיו של אברהם זוכים לחיי עולם.

נפש רחבה ברוחניות - עניין הכרחי

עד כאן טוב ויפה. מה שאני רוצה כעת לומר הוא שכל הדברים האלה הם נכונים בזמן שאנחנו מדברים על ההתנהגות של אדם כלפי העולם הזה. בתוך העולם הזה אדם צריך להיות ככה. שלא יהיו לך עיניים גדולות, שלא תחמוד דברים שנמצאים מעבר למידה שלך ואדרבה - תלך לדברים שמתחת למידה שלך, תעשה דברים בתכלית הצניעות ככל שאתה רק יכול. אבל, כל זה נכון ככל שמדובר בעיניי העולם הזה. לעומת זאת בעיניים שנוגעים לנשמה - זה בדיוק ההפך. בעיניים הנוגעים לנשמה אם לאדם אין רוח גבוהה ונפש רחבה אז

אז יש עניין כזה בעולם, יש לי מידה, והמידה הזו במקום שתלך לדברים הנכונים הולכת לדברים הלא נכונים. ההבדל בכלל בין חכם לטיפש ובין אדם שנוהג נכון לבין אדם שלא נוהג נכון, זה לא תמיד מה הוא עושה אלא איך הוא עושה ומתי הוא עושה. כשבן אדם עושה דברים לא נכון, זה לא משנה שהדבר הזה בעצמו הוא אולי דבר נכון, אבל זה תלוי באיזה מקום ובאלו נסיבות. לכן, השאלה היא: נפש רחבה - לגבי מה? נפש רחבה בגשמיות זה עניין שלילי אבל נפש רחבה ברוחניות זה עניין הכרחי.

הישאבות לגשמיות

נפש גבוהה בגשמיות זה אומר שאדם מפנה את החיים שלו ואת המרץ שלו ואת העניין שלו לגידול בצד הזה, וממילא כשבן אדם מכניס את הכוחות שלו לצדדים האלה - הוא נשאב כולו לשם. בסופו של דבר נפש עשויה בסך הכל כמו מחשבה. קשה לחשוב על שני דברים בבת אחת. קשה שכן אדם יחיה ויפעל בשני כיוונים בבת אחת. כשבן אדם נמצא בכיוון אחד, במסלול אחד, אז הוא נמצא במסלול הזה. כשבן אדם נמצא עם נפש גבוהה בגשמיות אז נפש גבוהה בגשמיות זה דמות של עולם וגם דמות שקובעת עולם, והיא קובעת איפה מונח האדם במציאות.

אין כאן אמירה שבעולם הזה בן אדם צריך להיות חולה עני ומסכן. השאלה

אם יכול אדם להתקיים, נאמר, על קצבה של ביטוח לאומי, ואני מקבל יותר, אז אני אדם אמיד. ולגבי רוחניות צריך להסתכל להיפך, צריך להסתכל על מי שלמעלה ממנו ולקנא. הבעיה היא, כך אמר רבי ישראל סלנטר, שהמציאות הולכת באמת להיפך, אני מסתכל בגשמיות על מי שלמעלה ממני והעניינים שלי יוצאות מחוריהן, למה יש לפלוגי מכונית מודל 2005 ואני עוד עומד ב2003. למה יש לו בית עם שבעה חדרים ולי יש רק בית עם חמישה חדרים, אני לא יכול לחיות ככה. ולאיך גיסא, כשאני מגיע לרוחניות אני אומר בדיוק להיפך, אני אומר: נו טוב, אני באמת לא צדיק גדול אבל תסתכלו על אלה ואלה ואלה למטה, אז לעומתם אני אדם הגון בישראל. באמת זה עניין של היפוך של נקודת הראיה.

מישהו אמר דבר דומה לזה על הפסוק: "צור ילדך תשי" - הקב"ה ילד אותך עם כוח השכחה. הקב"ה עשה את האנשים שיהיה להם כוח לשכוח, וזה חשוב כי יש הרבה דברים שאנשים צריכים לשכוח. חלק מהעניין הוא שאנשים צריכים לשכוח צרות, אנשים צריכים לשכוח עלבונות, והרבה פעמים אנשים צריכים לשכוח כישלונות. אז מה קורה? צור ילדך תשי, הקב"ה ברא לאדם את מידת השכחה. מה עושים האנשים עם זה? "ותשכח אל מחוללך..." הם משתמשים במידת השכחה בשביל לשכוח את הקב"ה ובאמת הם שוכחים אותו יפה מאד.

בסוף גם אם הוא מקבל את האצטלה אז יוצא שהוא לפעמים נמצא בבאר שחת כי כל המשאבים הלכו על הדברים הללו. שלא לדבר על זה שהגעגועים והתשוקה שיש כאשר בן אדם הולך הביתה ולא יכול לישון כי המכונית של השכן מנקרת את העיניים שלו, הבית של השכן מנקר את העיניים שלו, אז אין לו מנוחה בעולם הזה, ובסופו של דבר גם אם הוא משיג את זה - אז עוד לפני שהוא מגיע לבאר שחת, הוא נמצא באיזה חור. זה לא אומר שאנשים בעולם הזה צריכים להציב לעצמם את המטרה והמגמה להיות אביונים. אין שום בעיה שאדם יהיה עשיר ויחיה ברווח, הבעיה מתחילה שהנפש רחבה, כשאדם לא יכול לחיות בלי לחשוב על זה.

אמביציה בעבודת ה'

אני חוזר לעיקר הדברים. צריך שיהיה לאדם נפש רחבה והשגות גדולות בכל מה שנוגע לדברים שבקדושה. יש דברים שבהם אני צריך לעבוד קשה, למשל כתוב שבענייני פרנסה ה' זן ומפרנס מביצי כינים עד קרני ראמים, הוא דואג לכל העולם, "לבני עורב אשר יקראו", אז אני יכול לסמוך על הקב"ה. לגבי עניין של יראת שמיים אני לא יכול לסמוך על הקב"ה, מפני שהוא בפירוש אומר שהוא לא מתעסק בזה. ומה יוצא? מסתכלים על אנשים ורואים שהם מתנהגים ההיפך. מה ששייך לפרנסה אנשים רצים מתרוצצים מחפשים ומתייגעים. מה

היא, בכל מיני דברים, איפה נמצאת המחשבה שלי, על מה אני חושב, מה אני רוצה להשיג ואיפה הנקודה שלי? יש דברים שכן אדם קובע ומציב לעצמו מטרה, זה לא שהוא מציב לעצמו מטרה והוא עכשיו נח, הוא מציב לעצמו מטרה ואם זה רציני אז הוא רץ עם זה ואז יוצא שהחיים הולכים בשביל להגשים את העניינים הללו. הנקודה היא, שהוא לא בהכרח מגיע לבאר שחת, לפעמים לא צריך להגיע עד באר שחת, מפני שאדם נמצא בתוך זה הרבה לפני שהוא מגיע לבאר שחת. יש אנשים שמאמללים את עצמם מפני שכל הזמן יש להם תשוקה לדברים שאין להם ושאינם יכולים להשיג וזה עצמו מוליך אותם לבאר שחת.

סיפר לי משהו על בחורה אחת, שהייתה עוזרת בבית שלו, והבחורה הזו חסכה פרוטה לפרוטה במשך שנים של עבודה כדי שהיא תעשה חתונה נוסח הוליווד. היא חסכה את כל הכסף שלה, ובאמת כל הכסף שלה יצא על החתונה וזמן קצר לאחר מכן היא התגרשה. זה חלק מאותו עניין שכן אדם בונה לעצמו עולם, מציב לעצמו מטרות ומחליט במה להיות מונח. ושוב, זה לא שלא ראוי שיהיה לבחורה הזו כל הנוי והיופי, אדרבה, כל ישראל בני מלכים הם וממילא כל בנות ישראל בוודאי בנות מלכים, אז בוודאי מגיע להן כל דבר שבעולם, וכמו שקוננו על שאול: "המלבישכם שני עם עדנים", בוודאי שכל ישראל ראויים לאותה אצטלה שתהיה עשויה באופן הכי יקר. אבל כשבן אדם חושב רק על האצטלה הזו, אז

יושב ולומד כך וכך שנים את השיעור שלו. מי שאומר שהוא יושב והוא לומד ואם ירצה ה' אולי אם יזכה אותו ה', הוא יזכה להיות יודע ספר - זה אדם שיש לו צניעות שאיננה במקומה. זו השפלת עצמו והורדת ערך עצמו שלא באופן הראוי. כי בדברים האלה כמו שאמרתי יש עניין של "הרחב פיך ואמלאהו". הקב"ה אומר: אתה תפתח פה גדול ואתה לא תרצה דברים קטנים. וכשבן אדם אומר: נו טוב, אני יודע כבר לקרוא דף בחומש, ואני יכול להבין בקושי פירוש רש"י וברוך השם יש אנשים שיודעים פחות ממני - זו לא הצדקה ולא עניין ולא טיעון ולא צדק. כשבן אדם רוצה בתורה רק שהוא לא יהיה עם הארץ גמור, וביראת שמיים הוא רוצה רק לא להיות עבריין, ובעבודת ה' הוא רוצה להיות רק בן אדם שנכנס לבית הכנסת מפעם לפעם ולא נרדם כל הזמן - כל החלומות הללו הם דבר פגום מיסודו.

כל הבריות האלה והניסיון של הבריות האלה הוא כל כולו עניין של השפלת ערך האדם שאין לה שום הצדקה או כפרה.

עולם של בינוניות

כשיש עולם כזה של אנשים שזה האידיאל שלהם - להיות ממוצע, להיות בסדר, להיות באמצע - ממילא כל דמות האדם מתמעטת והולכת. במשפחתי היו אומרים כמה ביטויים כאלה: מה זה בן אדם ממוצע? לא סור מרע ולא עשה

ששייך ליראת שמיים הם אומרים: אם ירצה השם.

אני פוגש מפעם לפעם אנשים ולא פעם מישהו אומר: תברך אותי ביראת שמיים. הנקודה היא שזה סוג דבר שאי אפשר לברך אותו. אם הקב"ה לא עושה אותו אז מישהו אחר יכול לעשות אותו? אי אפשר. אפשר לברך בן אדם שתהיה לו פרנסה שיהיו לו ילדים כל זה שייך לברכה ושייך לתפילה לזה שנותן את הכל. אבל דווקא יראת שמיים היא דבר שצריך להיות בידיים שלי, וכמו שאני חוזר ואומר, זו בעיה של האמביציה שלי. על זה אני רוצה לדבר, על העניין הזה. אני רוצה עוד פעם להגיד אותו: זה לא תמיד דבר רע שכן אדם לפחות מנסה להתמתח לגובה שלו. אני לא אומר שהוא יקפוץ מעל הפופיק, אבל אין הכרח שמישהו יישאר דווקא במיוחד כפוף וצפוף וגמון ושפל ועלוב, לא זאת המידה ולא זאת הדרך. בעניינים של עבודת ה' וכל השייך לזה, כל מי שנוהג בצניעות ובשפלות ובענווה ובהקטנת עצמו, אז או שהוא רשע או שהוא שוטה או שניהם ביחד.

תסתכלו, יש מקומות - כולל מקומות של לימוד תורה - ששם לפחות מפתחים את האמביציה של האנשים. לפעמים בצורה מאוד ישירה: נותנים הכל, מפרסים ועד כיבודים, למי שמצליח, ולהיפך, מבזים ומשפילים את אלה שלא מצליחים. זה אופן אחד שקשור בחיצוניות, אבל אני עכשיו מדבר על העניין הפנימי - שצריך להגיד גם לילד קטן וגם לבעל בית שכבר

שלי היה בינוני. זה נכון בכל תחום ובכל עניין. אם אדם כותב שירה ורוצה לכתוב שירה גדולה - המנון בשביל עם ישראל! דרך בשביל נבואה לעתיד! - אז אולי הוא לפחות יהיה משורר טוב. אם מישהו רוצה להיות תלמיד חכם אבל לא רוצה להיות גדול הדור. הוא לא חולם להיות האיש הזה שיכתוב פסקים שכל ישראל ישמעו בקולם, שיכתוב ספר שיעשה רושם בעולם, אז הוא לא יגיע רחוק.

יש עולמות כאלה שהכול שם הולך בדלות, הכול הולך בקטנות. בן אדם רוצה אבל הכול בשפיפות ובנמיכות, מה שקוראים לזה על דרך המיצוע. כשאדם גדל בתרבות של דלות אז כל העולם שלו הוא עולם של דלות. סיפרו פעם על מישהו בצבא הרוסי. היה חייל, והקיסר, שאמנם לא היה איש חסד משום בחינה, בא לשדה הקרב ואז אחד החיילים ראה שמישהו מכון רובה אל מול הצאר. אז הוא תפס את האפסר של הסוס ומשך את הסוס הצידה והכדור פגע במקום אחר. הצאר היה אסיר תודה וקורא לחייל ואומר לו: בקש! והוא יושב מתגרד מתגרד, ואומר: אולי אפשר להחליף את הסמל שלי, שיהיה לי סמל פחות רשע? ואומרים לו טיפוש! היית יכול לבקש שיעשו אותך מיד קצין, מפקד, מה אתה רוצה שיחליפו לך את הסמל?

השתמשו במשל הזה לגבי תפילות ישראל, שבאים ישראל קדושים לבית הכנסת ומתעצמים בתפילה. אז במקום שיתפלל על זה שתבוא הגאולה, אז הוא

טוב. וכיוצא בזה היו אומרים: מיהו אדם בינוני בחכמה? לא חכם גדול ולא טיפש קטן. זה ממוצע. יש אנשים שזה החלום שלהם, להיות ממוצע. אבל זה לא משנה אם בן אדם אומר: אני אהיה כמו אבא שלי. זה לא קנה מידה טוב. זה קנה מידה לא נכון, אפילו אם האבא הוא אדם הגדול בענקים.

פעם משכבר הימים היו תארי אצולה בכל מקום בעולם, היו אצילים והיו תארי אצולה, היו גם בסין, אלא שבסין היה מנהג כזה, בן אדם עשה משהו והצליח, אז נתנו לו תואר אצילות. הוא הצליח יותר, העלו אותו לגדולה יותר - היו נותנים אצילות לאבא שלו. היה מצליח עוד יותר, היו נותנים לסבא שלו. וכך היו עולים מלמטה למעלה כך וכך דורות, והאמת היא שמצד השכל זה הרבה יותר חכם מלעשות להיפך, כשאני נותן תואר למישהו ואני אומר טוב, התואר הזה יהיה מורשת, יהיה גם לבן שלך. מה מגיע לבן? שום דבר. עכשיו אני יכול להגיד שלאבא מגיע משהו, מגיע איזה דיבידנדים, בכל זאת הוא הוליד את זה ואת זה וממילא האצולה הייתה צריכה ללכת ממטה למעלה ולא מלמעלה למטה.

באופן אחר, אומר זאת כך: כתוב שתפילה עושה מחצה וממילא פשוט ששאיפה לא עושה יותר ממחצה, אז יוצא כך: אם אני רוצה להיות בן אדם טוב ממוצע, אז אני אהיה בן אדם לא טוב ופחות מהממוצע. שזה דרכו של עולם מפני שזה היה החלום שלי. החלום

ועבדו קשה ולא הצליחו, לא הצליחו גם ברוחניות, היו אנשים שניסו. היו אנשים שישבו שעות וניסו ללמוד ומה לעשות, לא הלך. יש אדם שניסה וניסה וניסה והוא לא היה יכול. אבל כשבן אדם היה יכול באיזה שהוא אופן, הוא היה יכול לפתוח את הפה, "הרחב פיך ואמלאהו", מה אתה מבקש? "שאל ממני ואתנה גויים נחלתך ואחזזתך אפסי ארץ" אז מה אתה רוצה לבקש שצורר פלוני ימות שנה לפני שמגיע לו? אתה רוצה לבקש שהטילים לא יפלו בשטח בנוי אלא בשטח ריק, על זה אתה מבקש? תבקש ואתנה גויים נחלתך ואחזזתך אפסי ארץ, תבקש בקשה גדולה.

לשאוף ולרצות גבוה

כתוב כך: מי שיש לו מנה רוצה מאתיים. ומי שיש לו מאתיים רוצה ארבע מאות. וכבר דיברו על זה שזה אומר שככל שבן אדם גדל, לא רק הרצונות שלו גדלים, אלא גם החיסרון שלו נהיה יותר גדול. קודם היה לו חסר רק מנה אחד, עכשיו כבר חסרים לו שניים, וכשהוא יתעשר יהיו חסרים לו מיליונים! אז בסדר, תגדל, וכשתגיע למעלה בתורה שתוכל להגיד, טוב, אני אמנם יודע ש"ס בבלי וירושלמי בעל פה, אבל מה קורה עם ספרא וספרי ותוספתא ושולחן ערוך ורמב"ם שאני לא יודע בעל פה?

זה נכון לגבי לימוד תורה, זה נכון לגבי עבודה. השאלה העיקרית היא מה אני

מבקש אולי אפשר שבשנה הבאה הוא ירוויח חמישה אחוזים יותר. אולי יקרה ככה, אולי שיפסיק לגרד לו באוזן, על זה הוא מתפלל. אז ממילא אם על זה הוא מתפלל הוא יקבל אולי את מה שהוא

אפשר לברך בן אדם שתהיה לו פרנסה שיהיו לו ילדים כל

זה שייך לברכה ושייך לתפילה לזה שנותן את הכל. אבל דווקא יראת שמיים היא דבר שצריך להיות בידיים שלי, וכמו שאני חוזר ואומר, זו בעיה של האמביציה שלי.

ביקש, אבל זה מה שאפשר לבקש?

עכשיו אני אומר בתוך הדברים האלה: השאלה היא איזה עולם יש לי? איזה עולם של בקשות יש לי? קורה לפעמים שמישהו לא מצליח, קורה שמתקיים במישהו "כי ימוך אחריך". יש אנשים שניסו

צריך לרצות? לפעמים בן אדם יושב במצבו הנוכחי והוא אומר לפי מדרגתי עכשיו אז כל מה שאני יכול לרצות זה שאני אוכל להתפלל מנחה בלי מחשבות זרות וזה יהיה יפה. בשולחן ערוך כתוב איך צריך להתפלל. כשבן אדם בתפילה הוא צריך להיות קרוב להתפשטות הגשמיות. זה כתוב בשולחן ערוך, זה לא כתוב בספרי חסידות. נו, אז זה משהו כזה שצריך לרצות אותו. אני יכול להגיד אבל איפה אני עומד עכשיו, אז מה זה שייך איפה אני עומד עכשיו? אני עומד עכשיו כאן, אם ירצה ה' אני רוצה לגדול, ואני רוצה להגיע למדרגה כזו.

סיפרו פעם על בנו של האדמו"ר הזקן, שמצאו אותו פעם יושב בסוכה ובוכה. ושאלו אותו למה הוא בוכה והוא אמר שהוא לא רואה את האושפיזין. אז אם מישוהו לא רואה את האושפיזין ובוכה, אז מגיע לו לראות. עכשיו מה קורה שמישהו אחר שכל מה שיש לו זה שהוא אולי שכח להגיד את האושפיזין לאותו יום. אז זה משהו אחר וזה עניין אחר.

אשר על כן אני אומר, מה בן אדם צריך לרצות? הוא צריך לרצות כמו שכתוב בתנא דבי אליהו, לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב. מילתא זוטרתא היא? להיות כמו אברהם יצחק ויעקב שהיו מרכבה לשכינה? אז איך אני יכול לדבר על זה? אז קודם כל, לא נגזרה שום גזרה שאתה לא תהיה מרכבה לשכינה, אין גזירה כזו. אלא מה, אתה לא רוצה אז איך יעשו

אותך? סוס אפשר לרתום, אבל בן אדם הקב"ה לא רותם, אז אם הוא לא רוצה להיות מרכבה אז הוא לא נהיה מרכבה, במקום זה הוא מוליך אישה ושישה ילדים. במקום להוליך את כבוד השכינה הוא מוליך את האישה על גבו ושישה ילדים בצדדיו. עד כאן הוא מגיע, עד כאן הוא נעשה מרכבה. הנקודה היא בדיוק כזו: זה מה שצריך לרצות, להיות כמו אברהם יצחק ויעקב, צריך לרצות להיות כמו נביא כמו משה וחכם כמו שלמה, כמו שכתוב על המשיח.

אגב, כדי שתדעו שלא הכל מליבי, זה הנוסח שנמצא כמעט בכל הסידורים, יש תפילה שאומרים בפתיחת הארון בשלושה רגלים, יש שם באמת דבר מוזר. מבקשים שם כל מיני דברים בגשמיות וברוחניות אבל אחרי זה מוסיפים: וְזָכְנוּ שְׁתִּשְׁרָה שְׁכִינְתְּךָ עָלֵינוּ. וְהוֹפֵעַ עָלֵינוּ רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה. וְיִתְקַנּוּ בָנוּ מִקָּרָא שֶׁכָּתוּב וְנִחָה עָלֵינוּ רוּחַ ה' רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה', העניין הוא שהפסוק הזה נאמר במפורש על המשיח, אנחנו מבקשים מהקב"ה להגיע לדרגות ששייכות למלך המשיח. אז אתם יכולים לראות לבד לאן יהודי צריך לשאוף, זה לא אני אומר, זה כתוב בסידור, אמרתם את זה בוודאי לא פעם ולא פעמיים עכשיו נשאר רק לרצות ולעבוד.

לחיים!

על העם היהודי, דרכו וזהותו

מהותה של "משפחת יעקב" איננה ביולוגית כי אם אידאית. עם ישראל הוא יחידה אידיאית דמוית משפחה, אכן יחידה מיוחדת במינה אך מוגדרת בייחודה זה. המאמר התלמודי "אביך - זה הקדוש ברוך הוא, אמך - זו כנסת ישראל" איננו מליצה אף אינו נוסחה תיאולוגית תלושה, בעצם הרי זו הגדרה פיוטית במקצת של מהות הקשר היהודי.

עם ישראל הוא משפחה, ובניה הם אחים ואחיות בני אב אחד. אולם אבות המשפחה היהודית (אף כי הם אבות הגזע היהודי במובן הביולוגי ההיסטורי) אינם אברהם יצחק ויעקב, קשר המשפחה היהודי אינו נוצר על ידיהם, כי אם על ידי האבהות המשותפת המיוחדת של הקב"ה.

ודומה כי אין דרך יפה יותר להביע רעיון זה מדברי הנביא: "כי אתה אבינו, כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירו, אתה ה' אבינו גואלנו מעולם שמך" (ישעיה סג, טז). כאמור, הגדרה זו איננה לאמתו של דבר הגדרה תיאולוגית, "אתה אבינו" אינו משמש כהצהרה חסודה של דבקות דתית, אלא כקביעה כמעט ביולוגית. האמונה והתייחסות אל האל ביהדות אינה מופשטת או "דתית" באותו מובן שיש לכך בדתות אחרות. התייחסות זו היא עצמה יסוד ההתקשרות והאיחוי של העם היהודי.

ההתייחסות הדתית, מה שנקרא "דת ישראל", הריהן לפיכך רק מערכת של יחסי קרבה, טקסי משפחה בין אבי המשפחה לבניו. יותר משיש כאן מערכת אמונות ודעות יש כאן החזקתו ואישורו של "קשר המשפחה" היהודי...

(מתוך 'מהו יהודי', מולד)

פתיחה

בחודש מרחשוון תשפ"ג, ימים ספורים אחרי האסון הנורא בשמחת תורה, הוצאנו לאור מהדורה מיוחדת של 'שפע רב' - "חזק ונתחזק", גיליון בתפוצה רחבה לחיזוק הלבבות והתמודדות עם המצב. בשנתיים האחרונות פרסמנו מפעם לפעם דברים הנוגעים למצב האומה ולמאורעות השעה שכללו הן דברי נחמה ועידוד והן דברים להתמודדות עם הצרות והאובדן. כעת, במלאות שנתיים למלחמה ובנקודת זמן שנדמית לפחות כאיזו הפסקה או רווח בין עדר לעדר, אנו מוצאים לנכון לפרסם מקצת דברים הנוגעים לדעתנו בשאלות המנסרות דווקא עכשיו בחללו של העולם היהודי.

המלחמה שינתה כליל את פני העולם היהודי כפי שבוודאי נראה בשנים הקרובות אך נדמה כי שאלות היסוד הישנות מקבלות כעת משנה תוקף ודחיפות. יתכן שדווקא עתה הגיעה השעה למבט כולל יותר, לשאלות גדולות יותר ולפעולה בהיקף משמעותי יותר. הדברים שנדפסים במוסף הזה הולכים סובבים סביב שאלת הזהות היהודית. הרב עדין סבר ששורה ארוכה של שאלות הרות גורל תלויות בהחלטה של העם היהודי לבחור מחדש בזהותו. כשהרב עדין כתב על זהות יהודית הוא התכוון למשהו רחב וכולל יותר מ"חזרה בתשובה" או התחזקות במצוות אלא לחזרה לאופי ולתרבות היהודית במובן המלא והשלם. המאמרים המודפסים כאן נכתבו בזמנים אחרים ולצרכים אחרים, לא כל מה שכתוב בהם שייך ומתאר נכוחה את המצב כעת אולם נדמה לנו כי הגדרות היסוד ותביעות היסוד שנמצאות כאן מאתגרות את כל המחנות והזרמים בעם ישראל ויש בהם תועלת לחשיבה ולפעולה בכיוונים חיוביים. אנו מקווים שתמצאו במאמרים הללו השראה ואולי גם דחיפה למחשבות חדשות ופעולות חדשות.

הרהורים בעקבות מלחמת יום הכיפורים רשימה שנכתבה בחורף של שנת תשל"ד

מלחמת יום הכיפורים הביאה בלבם של רבים הרהורים, הרהורים של חשבון הנפש, של תהיה על דברים רבים שהיו מוסכמים בעבר ופשוטים בעבר. מכל התוצאות של המלחמה, אחת ברורה ביותר: יש לשוב ולחשוב על דברים רבים, לחזור ולבדוק מוסכמות והנחות יסוד.

פיתוי גדול הוא לכוון את המחשבות הללו כלפי אישים מסוימים, ולתלות בהם את הקולר לאשמות, לשגיאות למחדלים. אולם אישים אלה, ככל שהיו חשובים ובעלי השפעה לא גדלו אלא מכוחה של החברה ומכוח רעיונותיה ומחשבותיה. ככל שעשויה להיות אשמה תלויה באנשים מסוימים הרי בשרשם של דברים נעוצה היא ברקע, בטיבם של החיים בהם חיו הכל, ואשר מתוכם צמחו אלה.

אם עת בדיקה היא, הרי הבדיקה המהותית צריכה להיות במהויות, בגישות יסוד, בתפיסות עולם. אלו צריכים להבדק שנית בכל החומרה ובכל האומץ להסקת מסקנות.

את אופי החיים במדינת ישראל בשנים שעברו ניתן לסכם במשפט אחד: השאיפה לחיות כמו כל עם אחר, השאיפה להיות כמו כולם. היו לשאיפה זו השלכות שונות, אחדות מהן היו שליליות לכל הדעות, אחרות לא עוררו בקורת בשעתן ובזמנן. אולם הצד השווה בכולן היתה ההנחה כי דבר שהוא קיים במדינה אחרת יפה הוא או על כל פנים נסבל גם במדינת ישראל. הדבר התבטא בתחומים רבים מאד, למן החקוי של צורות לבוש ותספורת עד ליבוא וחקוי של צורות תרבויות וספרותיות מארצות אחרות. מן השאיפות בדבר רמת חיים מסוימת עד לצורות מסוימות של יחסי עבודה ומוסר עבודה. מתבניות מדיניות ומפלגתיות עד לדוקטרינות צבאיות.

קבלת השפעה מאחרים אינה בהכרח תכונה שלילית, אולם סכנתה היא כי בהדלדל האופי העצמי והמקורי של אומה אין היא רק שואלת ולומדת פרטים מאחרים אלא מחקה אותם, הולכת ומאבדת צורתה העצמית ונעשית בבואה של דבר מה אחר.

חקיינות אינה אך ענין של חוסר כבוד עצמי, יתר על כן: היא תכונה מסוכנת מאין כמוה. המחקר אחרים נפגע משום שהוא עושה דברים שאינם הדברים שלו, באופן המיוחד לו. על ידי כך מאבד הוא את הכוח שיש בדמותו הפרטית שלו, את התכונות שבהן נתחזק ונתעצב אופיו. ובמקום אלה מקבל הוא תכונותיהם של אחרים, אשר בהכרח הן תכונות זרות עבורו, ואשר אין כוחו יפה בהן ככוחם של אלה שיצרון מכוחות עצמם.

חזרה אל תכונות האופי המקוריות של אדם ושל אומה הריהן משום כך דרך של חזק והתעצבות; כאשר שבה אומה אל אופייה העצמי היא חוזרת ונשענת על דבר שלא רק נוסה במשך דורות קיומה, אלא אף אל צד שבו תוקפה מרובה יותר, שבו כוחה הוא הרבה יותר ממשי.

בימים של הרהורים ותהיה על הראשונות צריכה להיות תגובתם של אנשי ישראל אף היא להיות חזרה אל אופיים ומהותם העצמית, שהיא היא מקור עוצמתם האמיתית.

בהרבה צורות ובהרבה דרכים צריכה חזרה זו להעשות, ויש בה כללים גדולים כמו גם פרטי פרטים, של הלכה למעשה.

צעד חשוב אחד הוא התשובה מעבודת האלילים. עבודת האלילים יש לה בדורות שונים צורות שונות, ובדורנו זה יש לה שתי צורות עיקריות: פולחן אישיות ודבקות אלילית באידיאות שונות. חולשתה של האלילות אינה רק כאשר מתברר כי רגלי החרס אינן יכולות להחזיק מעמד בתהפוכות הזמנים, וכי הן נשברות וממוטטות עמן את ראש הזהב שכולם ראו קודם לכן. פגמה של האלילות הוא פנימי יותר: בעצם היותה העמדה של דברים שיש להם לעתים ערך וחשיבות במדרגה של מוחלט, בתחום שאין הבקורת יכולה לחול עליו, ואשר משום כך אינו משתנה לפי העתים והזמנים. כאשר קובעים דבר חולף, שימושי, כערך עליון הריהו פוגם בכל המערכת המושתתת על בנין שקר שזכה.

פולחנם של אישים צומח מגורמים רבים, לעתים מהצלחות מופלאות, לעתים ממראית עין של הצלחות כאלה, ופעמים אף ללא יסוד ממשי כלשהו מחוץ לכוחו המגנטי של אדם מסוים. אין קל בפולחן כזה מאשר לזנוח את האליל שאכזב ולבור במקומו אחר, אולם דרכו של עם ישראל היתה שלא לסמוך על אלילים מכל סוג אלא להתייחס למעשיהם, לדבריהם ולדרכם כשלעצמה, לנסות לקבל את האמת ממי שאמרה, ולא לקבל שקר ודברי כזב ממי שיהיה. לאמור, לבחון את האישיות לא על פי קנה מדה מיוחד לה אלא לפי היכולת האמיתית בכל דרך בה היא מתגלה.

תקיף עוד מפולחנם של אישים הוא פולחן של אידיאות. במדינת ישראל נוצר מספר "קדושות", נושאים שכמעט אי אפשר היה לערער ולהרהר אחריהם. כך קיימת קדושת צה"ל ונושא הבטחון, קדושה השביתה, הערך העליון של החקלאות, קדושת השויניות, קדושת בתי המשפט של המדינה והרגשת ההערצה כלפי "בצועיזם" בכל מחיר ועוד רבים. רוב הנושאים הללו לא היו דברי הבאי ושקר ממהותם, אך לא היו ראויים להילה זו של קדושה, לתפיסה שהם דברים שלא ניתן לבדוק אותם בקני המדה שבהם בודקים ערכים שנועדו לשמוש של האדם ולתועלתה של החברה ואשר אינם ערכי קודש אשר החברה צריכה להסתגל אליהם. בכל אחד מאלה היו שגיאות והפרזות. אלה לא נבעו מתוך עצמם אלא מתוך החברה בכללה, מתוך האנשים שהפקדו על יישום הדברים - ומתוך חוסר יכולת לשוב ולהעמידם כל אחד במקומו: כמשרת של דברים, לא כאדון להם.

תיקונם של הדברים איננו ניפוצם של כל האידיאות והערכים מתוך הרגשת חימה ותסכול כי אם החזרתם אל מקומם, להיותם שוב- בגדר הדברים הנמדדים והנשקלים, הדברים שיש להם מקום כאשר משתמשים בהם כיאות.

צד אחר של תקון דברים הוא בהתייחסות אל מאורעות הזמנים בכללם, וברוב בהירות כבר תואר בדברי הקדמונים. שתי דרכים הם לאומה (ואף לאדם פרטי) לנהוג בהן, הדרך האחת המתוארת בברכה הבוגדנית של בלעם היא להיות כארז, והדרך השניה שתוארה בקללת האוהב של אחיה השילוני היתה להיות כקנה השתול במים והנע עם הרוח. וכך תארו את ההבדל ביניהם: הארז, אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו - אינן מזיזות אותו ממקומו עד שבאה רוח דרומית ועוקרתו והופכתו על פניו. ואילו הקנה נע ונד עם כל רוח, אך כאשר דוממות הרוחות שב הקנה ועומד במקומו. בכל הדורות, גם בימים בהם היה עם ישראל עם חופשי ונטוע על אדמתו יעצוהו נביאיו וחכמיו לנקוט בטקטיקה של הקנה ולא בזו של הארז. אויבי עם ישראל, וטועים מבני ישראל סברו כי זו היא דרך שמקורה בחולשה, ולא היא; גמישותו של הקנה מקנה לו חוזק הגדול יותר מנוקשותו של הארז. הטקטיקה של הקנה פירושה בהשלכותיה המדיניות - גמישות של משא ומתן, גמישות של העלאת אידיאות חדשות לפי הזמנים ולפי כורח הזמנים ושינוי מתמיד של עמדות כלפי חוץ. צורות מסוימות ועמדות ידועות נוחות כאשר נושבת רוח אחת, אולם כאשר משתנה הרוח שוב אין עמדה זו נותנת כל יתרון והיא דורשת שינוי. לעולם אין חזרה לאותו קו עצמו - כאשר יש צורך בשינוי. ההצהרה שישראל היא מעצמה במזרח התיכון יכלה (ועדיין יכולה) להיות נכונה, אולם כאשר תפיסה כזו גורמת לחוסר רגישות ולחוסר תגובה מתאימה לרוחות המנשבות הרי היא אותה חולשה של הארז. וכן נכון הדבר לגבי דוקטרינות צבאיות, שחולשתן היא בנטיה לעשות קבע

דבר שהיתה לו הצלחה בעבר במקום לחוש את הדברים שיש בהם משמעות בהווה ובעתיד, בהקמתם של קווים קשיחים במקום גמישות וניידות מירבית, בהסתמכות על נסיונות ועל חילות שהצליחו במקום בחינה של אפשרויות חדשות.

ויש לפזיזיה זו של הקנה עוד משמעות נוספת, מבחינה אחרת, מבחינת היכולת הנפשית לשאת בשינויים ובכשלונות. עם ישראל עבר בדרכו ההיסטורית מאות מפלות מכאיבות, אך כוחו היה כוחו של הקנה - שלא להתמוטט. הידיעה כי יש עליות וירידות, שיש שינויים בדברים, וכי קיימת תמיד גם אפשרות של הפסד היא שהיתה מקור של עוצמה, לא של חולשה. מי שיודע כי כוחו רק בנצחונות הריהו מצליח ומשגשג רק בשעה שהוא זוכה לקיום משאלותיו, ואילו כשלון מהווה מקור של דכדוך ונפילה כללית, כאשר הרוח "עוקרתו והופכתו על פניו". תבוסותיו של העולם הערבי במשך מאות שנים היו קשורות במסורת עתיקה של נצחונות, ורק נצחונות. כוחו של עם ישראל לא רק בגולה אלא בין במלחמות בית ראשון, בין במלחמות החשמונאים, ואף במלחמת השחרור - ביכולת העמידה של "אף על פי כן". חזרה אל תפיסה זו היא חזרה אל מקור של עוצמה של עבר, ואל עוצמה של עתיד.

ויש עוד פנים לחזרה אל האופי היסודי - בעצם התפיסה של מהות החברה. החברה המערבית המודרנית היא מעיקרה חברה של זכויות, הנחות היסוד שלה הן זכויותיו של הפרט שלמעשה אין להן גבול מצד עצמן. אכן, האמנה החברתית והסדר הטוב דורשים מכל אדם ויתורים מסוימים, אך אין בכל אלה משום ויתור על הנחת היסוד. על כן, הכל - החברה והמדינה משמשים לכל אדם פרטי כמקורות של נטילת זכויות וטובות הנאה, כאשר המוטיב היסודי הוא כי יש זכות מוסרית ועניינית לקחת ככל הניתן, ולתת רק את הנדרש וההכרחי. תפיסת העולם היהודית לעומת זאת בנויה מעיקרה כחברה המיוסדת על חובות. חברות בכלל ישראל פירושה קודם כל - קבלת עול של חובות ושל התחייבויות. "אתה בחרתנו" של עם ישראל הוא חלק מפסקה משמעותית מאד "אתה בחרתנו מכל העמים ותתן לנו את חוקי רצונך ואת מצוותיך", האצילות היהודית היא אצילות של התחייבויות, כאשר הזכויות באות רק מכוחן של החובות ולמען.

הכרה זו של חובות הפרט כמושג ראשוני אינה שייכת רק לגדרי האמונה אלא לכל מערכי החיים, היא מותנת בתפיסה כי האדם כאדם מחויב לעשות דברים בעולם, דברים שיש להם משמעות כלפי עצמו, כלפי העבודה שהוא עוסק בה, כלפי בן זוגו, כלפי החברה בכללה. חברה כזו אינה חברה אידיאליסטית משום שהיא מחזיקה ברעיונות מסוימים כי אם משום שהיא מניחה כי החבר בה מחייב את עצמו, מעצם שותפותו בה לעשות דברים מסוימים.

דבר זה היה קיים בעם ישראל לא רק בתקופות קדומות אלא אף בדור האחרון. קיומו של הקיבוץ, למשל, (לעומת הכשלונות הממושכים של הקולחוזים והסובחוזים הסובייטיים) מושתת על אותה גישה של התחייבות ראשונית - לעבודה, לחברה ולקבלת זכויות רק במדה שהן תנבענה מפירותיהן של חובות אלה. החברה של טרם המדינה היתה - למרות מגרעותיה - חברה יהודית מבחינה זו. התפיסה של "לבנות ולהבנות" העמידה יפה את סדר הערכים - תחילה חובת הבניה, כחובה מהותית, ואחר כך הזכות להבנות.

החברה הישראלית הלכה והתמערבה במשך השנים, וקבלה מאחרים את מושגי היסוד של חברת זכויות. מה שאירע בה לא היה קשור בשחיתות דווקא (השחיתות כאשר היתה היא רק מסקנה קיצונית של נורמה מקובלה בחברה כולה) אלא בתפיסת עולם שבה כל אחד מנסה לקחת ולתפוס כפי יכולתו. הצורות בהם התבטא הדבר היו מהן בולטות וצעקניות - במרוץ לקראת רכישת קנינים והערכתם כערכים עליונים, בהתייחסות לעבודה כאל רע הכרחי שראוי למעט בו ככל האפשר ולרבות בשכרו ככל האפשר, ההתייחסות של אדם לחברו כאל מטרד, מכשול בדרך של הצלחה אישית (ומכאן למשל התגובה לגבי זכויות העולים, בעצם ההרגשה כי אדם נוסף שבא מחסר מן השייך לאחרים, בלא להביא בחשבון מה שהוא נותן או מוסיף) ועוד רבות.

בתוך ההרהורים והשינויים ראויה החברה לשוב ולדון בנושא זה, האם יכולה היא להרשות לעצמה לאמץ לה את קני המדה של חברות אחרות. כוחו של עם ישראל היה בהוייתו שלו, בעמידה על תכונות אופיו העצמיות - והוא יכול להיות עצום ורב כוח באמת רק אם ימשיך לאחוז באלה.

אמוציונליות ושכליות

פרק מתוך הספר: we jews - אנו היהודים

מה שלא היה נכון היה הניסיון להגדיר את כל היהודים, או את היהדות כולה, כשייכת לתחום מסוים אחד. וכיוצא בזה נכון לגבי מערכות רבות שונות אחרות, כאשר עיקר הפגם שבהן היה בהכללה הגדולה, בהיקש מן הפרט, מפרטים מסוימים, לגבי הכלל כולו. מקורן של הכללות שגויות כאלה הוא לפעמים בחוסר ידיעה. כאשר אדם אינו יודע ואיננו מכיר תמונה במלואה, בהיקפה הגדול, הרי הוא נוטה לבנות הכללות על סמך הדוגמאות המעטות שהוא רואה לפניו, ולהניח שלא רק מקרים מסוימים אלה יש בהם תכונה מסוימת, אלא הוא מכליל הכללה גלובאלית, הכללה גדולה, שאין בה ממש. כמובן, יש מקרים שבהם הכללות כאלה באות בכוונת זדון - לאמור, הן נתלות ביודעין בתוך הפרטים שאינם אופייניים ועושות אותם כדוגמה או כהוכחה לכלל כולו.

ככלל אפשר לומר, שמציאותן של הגדרות סותרות לאותו דבר עצמו היא כרגיל איננה הוכחה שלדברים הללו אין כל בסיס, אלא שאין הם נכונים כהכללה, כהגדרה כוללת, אלא שיש בהם אמיתות מסוימת וחלקית בלבד. היהודים, בהיותם

יהודים מוגדרים, ולעתים מואשמים, פעמים הרבה, בהאשמות סותרות זו לזו. לפני שנים נפוץ היה בארצות רבות, מגרמניה הנאצית עד למדינות רבות במערב אירופה, או באמריקה, לראות את היהודים במשרתיו, שליחיו ואולי מנהיגיו של הקומוניזם העולמי. ובו בזמן היו יהודים מואשמים, נרדפים, ברוסיה ובארצות אחרות בגוש הסובייטי, על שום שהם קפיטליסטים, משרתיו ומנהיגיו של הקפיטליזם העולמי. כיוצא בזה, יהודים היו - במידה מסוימת גם עכשיו - מואשמים במקומות מסוימים בתלישות, בחוסר כל קשר לעם וללאום מסוים (מה שנתכנה בזמנו בספרות הסובייטית "קוסמופוליטיזם"), ומצד שני מואשמים בעודף לאומיות ולאומנות - אפילו יהודית.

מערכות כאלה של האשמות, או על כל פנים הגדרות סותרות, היו מצויות לרוב, ובדרך כלל הפגם המהותי שבהם הוא בהכללת הדברים. לאמור: היו בוודאי יהודים מסוימים שהיו בכל לב נאמנים ומסורים לתנועה הקומוניסטית, כשם שהיו כאלה שהיו קפיטליסטים בעצמם, תומכיו ומעריציו של המשטר הזה.

ויש גם דברים שיהודים לא היו מודעים אליהם, או לא עסקו בהם, עד שבמבט מבחוץ נגלה להם שיש הסתכלות אחרת על מעשיהם, על התנהגותם, ורק משום כך הגיע הדבר לידי מודעות פנימית, כאשר לא רק שאינם־ישראל אלא גם ישראל עצמם דנים באותו נושא.

אחת הנקודות הללו, שהיא בחלקה עניין של הגדרה - אף על פי שהגדרה זו לפעמים נוסף לה טעם לפגם של שלילה או סלידה - היא השאלה בדבר אופיים של היהודים. אנשים שונים, במקומות שונים, סבורים שהיהודים לוקים בעודף אמוציונאליות, שהם מתרגשים בקלות יתירה מדברים שאנשים אחרים אינם שמים לב עליהם, ויתר על כן - מפגינים ברבים את ההתרגשות הזו, במילים ובמעשים. וכנגד זה יש אנשים אחרים או מקומות אחרים שבהם סבורים שהיהודים לוקים דווקא בעודף שכלתנות או בעודף קרירות, שלעומת האחרים, שמתרגשים ומביעים את ההתרגשות שלהם ופועלים בכוח האמוציות שלהם, היהודים הם מחושבים, קרים, ובעיקר - רציונאליים, כאשר מעשיהם - אולי גם מחשבותיהם - בנויים במבנים הגיוניים, בלי להביא בחשבון נקודות או עניינים שבלב.

ההגדרות הסותרות הללו אינן חייבות להיות בהכרח בלתי נכונות מעיקרן. שהרי במידה רבה נקודת ההסתכלות על אחרים תלויה, לגבי כל אדם ולגבי

כמעט בכל מקום ובכל זמן, מיעוט, ומיעוט המפוזר בארצות שונות, זכו משום כך לשפע של הגדרות, בין שנעשו בתום לב ובין שהן בגדר האשמות והשמצות (שלא רק שאינן תואמות זו לזו אלא לעתים קרובות הן סותרות זו את זו). ואף על פי שעם ישראל הוא מבחינות רוחניות רבות אוטרקי - לאמור, הוא חי וקיים מתוך עצמו ואיננו נזקק כשלעצמו להגדרתם ולתפיסתם של אחרים - מכל מקום, אף עם ישראל לא התעלם מדברים כאלה, בין שנאמרו כאמירה של סתם ובין שנאמרו מתוך ביקורת ואפילו שנאה. במידה זו או אחרת יש התייחסות לדברים הנאמרים מבחוץ. פעמים בתור הסכמה, ופעמים מתוך התנגדות גמורה להגדרה כלשהי. ואין הדברים אמורים באפולוגטיקה (ועם ישראל אנוס היה, הן לצורך התגוננות מפני האיבה החיצונית, ולא פעם גם כדי להתגונן מתוך עצמו, לעסוק הרבה בדברי אפולוגטיקה), אלא גם בדברים שנאמרו בתוך התחום היהודי הסגור.

דבר זה נבע לא רק מן הרגישות האמורה, המפורשת כבר בתורה ובדברי הנביאים, של חילול ה' או קידוש ה' הנובע מן האופן שבו מצטיירים ישראל בין העמים שסביבם, אלא גם משום שעם ישראל היה רגיש ומוכן לשמוע דברים שנאמרו עליו, ופעמים - ללמוד מהם לגבי עצמו. בין הנושאים הללו היו דברים, שגם היהודים בינם לבין עצמם שמו לב אליהם: תכונות אופי, דרכי התנהגות, תנועות וכיוצא בזה.

גם כאשר מנסים לעשות שקלול ואיזון של מצע תרבותי מקומי במקומות שונים בהשוואה אל היהודים, מסתבר כי אותה הרגשה שיהודים מפרזים לשני הקצוות - הן באמוציונאליות והן בשכלתנות - אינן רק תלויות תרבות, אלא שיש בהן גם

**לא ייפלא איפוא
שהיהודים, החיים
בחברות שונות,
בתרבויות שונות,
נראים שונים מבני
אותה תרבות מבחינת
הרגש שלהם: רגשיים
מדי או שכלתניים מדי
בהשוואה לתרבות
המקיפה אותם**

ממשות אובייקטיבית - עד כמה שדברים כאלה יכולים להימדד באמת-מידה אובייקטיבית.

חלק מסוים מן המופעים הללו יש להם הסבר שאינו קשור כל כך בתרבות

כל מקום, בנקודת המוצא, במצע התרבותי של המסתכל. מובן, כי באותן תרבויות - בין שהן מקיפות לאום או מדינה שלמה או שהם משתייכות לחלק מסוים של החברה - המבנה הנפשי היסודי הוא מאופק וקר. במקומות רבים לא רק שאין זה מקובל להפגין רגשות ברבים, אלא שבמידה מסוימת מציאותה של רגשנות יתירה נחשבת לפגם תרבותי: אדם מן הישוב איננו נוהג להיות אמוציונאלי, הוא בונה את חייו על סמך מציאות אובייקטיבית ומנסה ככל האפשר להוציא אלמנטים רגשיים, בלתי רציונאליים, מתחום ההכרה שלו. מובן כי לאורה של תרבות כזו, של איפוק ושל קרירות פנימית וחיצוניות, הרי התנהגותו של כל אדם ממוצא אחר, מתרבות אחרת, תיחשב כלוקה בעודף אמוציונאליות, בהבעה יתירה של רגשות, כאשר לאמיתו של דבר דווקא המסתכל הוא היוצא־דופן בכך שהוא מנסה לעקור מתוכו כמעט כל רגש שהוא. וכמובן, גם ההיפך הוא הנכון: תרבות שבנויה על הבעת רגשות, תרבות שבה מייחסים חשיבות גדולה לאמוציונאליות, תרבות שבה מתייחסים בכבוד להתפרצויות בכל צד של רגש, הרי שאנשים אחרים נראים קרים ושקולים יתר על המידה.

לא ייפלא איפוא שהיהודים, החיים בחברות שונות, בתרבויות שונות, נראים שונים מבני אותה תרבות מבחינת הרגש שלהם: רגשיים מדי או שכלתניים מדי בהשוואה לתרבות המקיפה אותם. אולם

במשקעים שדת מסוימת משאירה בכל מרחבי החיים עדיין יש רגישות לדברים, לשמות מסוימים, לתמונות, לצורות מבע, שכל-כולן תלויות בהווי דתי מסוים, ברקע דתי כלשהו.

היהודים - ולא רק אלה שיש להם מודעות דתית חריפה אלא גם אלה שאין להם מודעות כזו - הם במידה מסוימת זרים לצדדים הללו של התרבות. הילד היהודי, שלמשל אין לו רקע נוצרי, שמעולם איננו בא לבקר בכנסייה (ולו גם כביקור חברתי גרידא, בלא משמעות דתית), ממילא איננו מזדהה, ולפעמים אף שולל במודע, דברים שהם חלקי תרבות בסיסיים של חברה אחרת. ומשום כך, גם כאשר הוא מנסה - ואפילו מצליח - להבין את התרבות שבה הוא חי, והוא יכול להבין את מניעיהם או את התייחסותם של אנשים אחרים למלים, תמונות ומצבים, מכל מקום אין הוא יכול באותה מידה להגיע לידי הזדהות רגשית. ומשום כך, כל תגובה שלו תהיה בהכרח מאופקת, ובמידה רבה - מנוכרת לאותן תופעות, ובעיני המסתכל תיראה כקרירות, בהסתמכות יתירה על מרכיבים שכליים, שאחרים אינם שייכים אליהם.

יש גם צדדים אחרים, שאינם קשורים באופן ישיר בדת, אבל קשורים בתרבות היהודית ומשום כך הם מצויים ברבדים עמוקים שבנפש. דוגמה לכך היא תופעה כגון ספורט הצייד, או מלחמות שוורים. לא רק שיהודים בכל הדורות לא עסקו

החיצונית כשם שהוא קשור בתרבות הפנימית של היהודים, גם כאשר אין הם מודעים עד כדי כך לתרבותם-שלהם. אותם דברים שנראים במקומות מסוימים כביטויים של קרירות שכלתנית עשויים להיות ביטוי לדבר אחר: לחוסר הזדהות פנימי עם צדדים שונים של החברה שבה הם חיים.

יש לזכור כי כמעט בכל מקום היהודים מושפעים במידה רבה מן הסביבה התרבותית שלהם, ונטמעים בתוכה בצורה זו או אחרת, גם אותם אנשים שלכאורה אורח חייהם מובדל ומנותק מן הסביבה עדיין מקבלים בדרכים שונות השפעה עצומה מן הסביבה שלהם או מידמים אליה. משום כך נקודות השוני, ובפרט נקודות שוני הקשורות בתכונות אופי, בהתייחסויות לדברים, יש בהן כדי ללמד על הבדל פנימי עמוק יותר, שאינו רק תוצאה של מרחק מקומי או הסתכלות מיוחדת של תרבות על תרבות אחרות.

חוסר ההזדהות יכול לנבוע מצדדים שונים. לפעמים מתפיסה דתית-תרבותית מוגדרת השוללת חלקים רבים מן התרבות הסובבת. בכל חברה, ואפילו היא חברה חילונית במהותה, קיימים מרכיבים רבים שהם במקורם וביסודם מרכיבים של דת מסוימת. הדברים הללו נקלטים על ידי כל מי ששייך לאותה תרבות, לאו דווקא בצורה מודעת כחלק מהשתייכות מובהקת לאותה דת, אלא

במיני ספורט אלה, אלא שמבחינה תרבותית שוללים אותם מכל וכל. משום כך, כאשר הם נמצאים בחברה שספורט כזה קיים בתוכה, הם מסוגלים אולי להבין שאנשים אחרים יכולים ליהנות ולהתענג מן הדברים; אבל קשה להם להגיע לידי הזדהות אתם. ובמידה שהם משתתפים או צופים בהם, יהיה ניכר בהם הריחוק הרגשי מאותו דבר שמלהיב ומלהיט אנשים אחרים.

יש גם היקפים תרבותיים גדולים יותר, שאחת הדוגמאות להם היא ביטוי, שכמעט אינו ניתן לתרגום, ששימש דווקא בפיהם של יהודי מערב אירופה: "גויים־נחת", שהיה הגדרה כללית של דברים שבני העמים מסביבם נהנו מהם: סוגים של שעשועים, משחקים, שתייה - שכליכולם היו לאו דווקא מרוחקים מבחינה של ההגדרה הדתית, אלא בעיקר היו זרים מבחינה של הרגשה פנימית. כל אימת שיהודים היו צופים או מעורבים בקהל שעסק באלה, הרי גם כאשר לא היה טעם לוואי של סלידה או שלילה, היה מכל מקום ביטוי של מרחק רוחני, רגשי, שלא היה ניתן לגישור.

פירושה של התייחסות זו כביטוי של חוסר אמוציה, של שכלתנות שאינה מסוגלת להבין ביטויים רגשיים לא תועלתיים, היא פירוש בלתי־נכון: לא קרירות או חוסר אמוציונאליות יש בכך, אלא בעיקר זרות לסוג מסוים, לאופן מסוים של דברים. אותו הבדל תרבותי יכול, כמובן, גם

להיראות כעודף אמוציונאליות, ומאותן סיבות עצמן. כל אדם נורמאלי יש בו אמוציות, ויתר על כן: בשעה שהחלק הזה מתגבר ומתחזק, הוא גם מראה ברבים את הדחפים האמוציונאליים שלו. כפי שאמרו החכמים: אדם ניכר בכיסו, בכוסו ובכעסו. והאנשים אכן מבטאים רגשות חזקים יותר, כל אחד בתחום שבו הוא רגיש במיוחד. יש אנשים שכסף - בין שהם מרוויחים אותו ובין שהם מפסידים אותו - מביא אותם לידי התרגשות. יש אנשים, שזמני ההתרגשות שלהם הם דווקא בשתייה. יש כאלה שבשעת כעס הם מגיעים להתפרצויות נוראות של זעם. וכיוצא בזה אנשים ניכרים באהבותיהם, בדברים שהם מתייחסים וקשורים אליהם. באותם תחומים שאנשים רואים אותם כחשובים ובעלי משמעות, הם אכן חווים חוויות רגשיות חזקות, ולפי תרבותם וכושר האיפוק שלהם - גם מראים את החוויות הללו.

אולם מובן שלא כל הדברים והיחסים שווים בכל בני האדם. משום כך, גם הצדדים האמוציונאליים מתגלים לאו דווקא באותו נושא עצמו. דרך משל: חלק מן התרבות היהודית, שכנראה מצוי גם באנשים שאינם מודעים לתרבותם זו, הוא ההערכה הגבוהה כלפי החיים. ודאי, הרצון לחיות ללא ספק איננו מיוחד ליהודים. אולם ההערכה הגבוהה כלפי החיים, בכל צורה שלהם ובכל גילוי שלהם, היא עניין תרבותי. הערכה זו של החיים היא נעוצה בתפיסה תיאולוגית

ומשום שלא בכל מקום קיימת תפיסה כזו והערכה כזו של הדברים, משום שבמקומות שונים החולי והמוות נתפסים כפחות חשובים וכפחות רלבנטיים - לפחות בכל מה שהדבר נוגע לאחרים - משום כך התגלה האדם ישראל בפחדיו, בשקיקתו, בהתרגשותו בכל מאורע כזה, כאמוצינאלי הרבה יותר מאשר חברו הלא-יהודי.

הבדלי תרבות אלה גורמים איפוא שיהודים ייראו שכלתנים וגם אמוצינאליים יותר מאשר בני סביבתם, בעוד שלאמיתו של דבר הם מגיבים מבחינת השוני התרבותי, או שוני של הסתכלות, בצורות שונות לדברים, שאנשים באותה סביבה מגיבים עליהם בדרך אחרת. אולם, יש גם גורם נוסף, ולא פחות יסודי, היוצר את הנבדלות היהודית הזו בשני המופעים הללו, שהם לכאורה סותרים זה את זה. המכנה המשותף הזה הוא בקו אופי אחר, שגם הוא מבוסס ונשען על מהות תרבותית עמוקה ביותר, העוברת מדור לדור בצורות שונות. הצד המשותף לצדדים השונים הללו הוא בעצם יכולת של חשיבה במילים או בלשון. או, לשון אחרת, היכולת לבטא את עצמם במושגים מילוליים והכושר להתייחס אל המושגים הללו ולהבינם בצורה טובה יותר מאשר אחרים. קיימות תרבויות, ועמים, שבהם המחשבה היא כנראה בעיקרה ויזואלית, שקולטת תמונות וצבעים, חללים. יש אופני מחשבה שמתייחסים לרגישויות

בסיסית, תפיסה שבה כבר בתורה החיים מזוהים עם הטוב, והמוות - עם הרע. תפיסה, שבה הקב"ה נקרא "אלוקים חיים". תפיסה שבה המוות והמת הם - למרות כל ההערכה כלפיהם - דבר של טומאה. למרות שהמרטירולוגיה היהודית אולי רחבה יותר וארוכה יותר מזו של כל אומה אחרת, ולמרות שהנכונות למות על קידוש השם היא גם ערך דתי, נושא שראוי להתכוון אליו בשעת תפילה, נושא שמגיע לכלל הגדרה של מהות יהודית - עם כל זה, הכלל הבסיסי שהמשורר בתהלים מבטא הוא - "לא המתים יהללו י-ה", והוא מבטא בצורה חריפה הרבה יותר בדברי קהלת: "טוב לכלב החי מן האריה המת", היא תפיסת עולם. יותר מזה: היא חלק מן המארג התרבותי הפנימי של האדם מישראל. ומשום שהאדם מישראל איננו מחפש את המוות בכל צורה, גם לא בצורה של תהילה, לכן רגישותו לחיים היא גבוהה יותר, והערכתו המודעת והבלתי-מודעת כלפיהם היא עמוקה יותר. על כן לא ייפלא שיהודים מגיבים בסערת רגשות גדולה הרבה יותר למאורעות של חיים, הן לאלה שהם במעגל החיים - לידות, חתונות - והן, מהצד השני, למוות. משום כך האחיזה העקשנית בחיים, ומשום כך הרגישות כלפי שמירת הבריאות, הפחד מן החולי.

מובן שלדברים הללו יש מבעים חווייתיים, שמפעם לפעם גם יוצאים ומתגלים, מתפרצים, לעיני אחרים. משום כך,

מוסיקליות, לצליל, לטון של דברים, לשמיעת אוזן. ויש כאלו שמתבססים על אמוציונאליות, על דחפים שאינם תמיד מובעים. יש תרבויות שמעלות על נס בתוך המציאות את כוח הידיים. ואילו בתרבות היהודית יש חשיבות מכרעת למילה, לדיבור. הדבר הזה מתבטא החל מראשית התרבות היהודית. בריאת העולם מתוארת בעיקרה כתוצאה של עשרה מאמרות, של הדיבור האלוקי. ההווה המתגלה הראשונה היא אכן הדיבור הזה, והדיבור הזה, המלה, היא התשתית לכל התרבות היהודית. התורה היא הדיבור, המאמרות, למן עשרת הדברות עד לכל שאר המאמרות האחרים.

יש לזכור: אף על פי שהתורה מחייבת, מפעילה, גם צדדים של אמונה, אהבה ויראה, ועוד הרבה יותר מכן - עשייה בפועל של מצוות המגיעות בדברים גדולים ובדברים קטנים, מכל מקום יש ביהדות חלק מרכזי ללימוד התורה. ולימוד התורה אינו אך מכשיר טכני כדי לדעת מה וכיצד יש לעשות דברים, אלא מטרה בפני עצמה, שהרי לימוד התורה הוא בסופו של דבר - כדרך שמובע בברכה על לימוד תורה - "לעסוק בדברי תורה", לאמור: ההתעסקות, החשיבה, השינון והלימוד של המילה הקדושה.

בלי ספק יש גם תרבויות אחרות שבהן יש חשיבות לשפה. אולם חשיבותה של השפה מתבטאת במידה רבה ביופיה,

ביכולתה להביע את עצמה הן מבחינה צלילית וריתמית או מבחינת יופי הסגנון, עד שפעמים התוכן נבלע וכמעט שאינו נחשב אל מול צורתם של הדברים, אל מול השפה כשפה. ולא כן בתחומה של התרבות היהודית. מרכזתה הוא הדיבור, ולא הדיבור היפה, הסגנון המפואר או הצליל השירי, אלא המילים כמבטאות תכנים, כמבטאות מושגים, כמבטאות כמעט כל דבר. התרבות היהודית מבוססת איפוא על המילים, על המושגים המצטרפים זה לזה ועל הערך שיש להם בבנייתה של מחשבה ולא פחות מזה בבנייתו של רגש.

מכאן נובעת יכולת גבוהה של התבטאות מילולית, וכיוצא בה - יכולת גבוהה של תפיסה מילולית. לדבר זה יש משמעות רבה גם מבחינת ההתייחסות כלפי דברים שונים, ולכן - גם בתכונות המתגלות כתוצאה מכך. הרגישות כלפי המילה והמושג הנחשב מובילה לדרך מחשבה שהיא, מצד מסוים, בהירה יותר וחריפה יותר. אותן תופעות שההכרה אינה יכולה לבטא אותן בצורה בהירה, בצורה שתהיה נהירה לה-לעצמה, אף אינן יכולות להשפיע על מהלך המחשבה והתגובה של האדם.

רגש שאינו מודע אינו יכול להתגלות לא בפרץ אמוציונאלי וגם לא במחשבה בהירה. וכיוצא בזה תחומים, אופנים אחרים של חשיבה או יכולת תפיסה אינם מבטאים את עצמם באותה צורה חדה.

להביא את הדברים לחשיבה בהירה, קיצונית יותר בהמשכה השכלתני.

מה שנראה איפוא כשני צדדים קיצוניים סותרים יכול על כן להיות מובן כשני ביטויים שנובעים מאותו כוח עצמו, המחדד את ההוויות שאדם חי בהן, ומביא אותן לידי ביטוי בצורה קיצונית יותר, בין שהיא לפי טבעה אמוצינאלית ובין שהיא לפי טבעה ועניינה רציונאלית ותועלתית.

על כל הדברים הללו אפשר להוסיף אלמנט אחר, שאף אותו אפשר להראות כקו העובר בתרבות היהודית ובהוויה היהודית לדורותיה. בדרך-כלל נתפס הצד האמוצינאל-החוויתי כקוטב מנוגד לצד השכלי של המחשבה הרציונאלית. ואכן, יש בין שני אלה - בין עולמו של הרגש ועולמו של השכל - פער גדול. דרכיהם ופעולתם שונים עד כדי כך, שכל אחד מהם פונה לכיוון אחר, גם אם איננו בהכרח כיוון מנוגד. אולם ההוויה היהודית לדורותיה, לא זו בלבד שלא ראתה בניגוד בין אמוצינאליות ומחשבה רציונאלית ניגוד שאי אפשר להתגבר עליו, אלא יתר על כן: ראתה צירוף זה כצירוף משובח, שראוי לעודד אותו ולחזק אותו, ואם להשתמש במונח המסורתי - הרי הצירוף הזה של מהות רגשית עם מהות שכלית מתבטא ביחס בין תורה ותפילה. התפילה היא, ביסודה, התבטאות של הרגש הדתי בכל האופנים המרובים שבהם הוא מתגלה בתפילה -

לעומת זאת, משום שיש ביהודים תכונה שבנפש שקולטת ביתר מהירות את המילה, את המושג, על כן כתוצאה מכך תהיה התגובה לאותם הדברים חריפה יותר, ובמידה מסוימת - קיצונית יותר.

**לימוד התורה אינו
אך מכשיר טכני כדי
לדעת מה וכיצד יש
לעשות דברים, אלא
מטרה בפני עצמה,
שהרי לימוד התורה
הוא בסופו של דבר -
ההתעסקות, החשיבה,
השינון והלימוד של
המילה הקדושה**

למילים הנושאות אתן מטען אמוצינאל-יש משום כך מטען גבוה יותר. האמוציות אינן נשארות כזרימה לא בהירה בתוך מחשבה, אלא כדבר בהיר, חריף, ולכן גם כדבר שיש לו יכולת לבוא לידי גילוי. וכיוצא בזה, מאותה בחינה עצמה, כאשר המחשבה עוסקת במושגים, באידיאות רציונאליות, תהיה גם אז בגלל ההתייחסות למילים, בגלל היכולת

לאמור, בתשבחות ובתחנונים, בבקשות, בבקשת סליחה או בהרגשת מורא. וכל אלה מורים לא לאמירה טקסית בלבד, אלא לחוויה פנימית מכוונת, שצריכה להיות מעל ומעבר למלים המסודרות בסידור התפילה. ומאידך, לימוד התורה - שביסודו של דבר הוא לימוד רציונאלי גמור, כפי שהוא מתבטא ביתר שאת בהתייחסות ובהתעמקות בלימוד התלמוד.

מובן שבכל דור היו אנשים שנטו יותר לצד הרגשי, האמוציונאלי, אלה שהיו בעיקר בעלי תפילה ובעלי אגדה. ולעומתם היו לומדי תורה ופוסקי הלכה. אלא שחלוקה זו לא נועדה להיות חלוקה גמורה בין אנשים שיש בהם רק צד אחד, ולא היתה השקפה שתפסה שרק צד אחד בלבד מספיק לחייו של אדם מישראל. למעשה ולהלכה נדרש כל אחד להיות מצוי - ולהיות שקוע ככל האפשר - בשני העולמות הללו יחד. כמובן שאין שניהם יכולים לשמש באותה שעה עצמה, אך הם יכולים להיות באותו אדם.

המבנה, המודל הזה, הוא מודל שהיה לו טיפוח בכל הדורות, והוא גרם לכך ששני הצדדים נעשו לא רק חלקים של התרבות היהודית, אלא מרכיבים בדמותו של האדם מישראל. ההרגשה שצירוף כזה הוא לא רק אפשרי אלא גם רצוי, היא שהולידה את הצירוף שהיה קיים במשך דורות רבים של "בעלי הלכה" מובהקים, שהיו מצויים ושקועים לא

רק בעולמה המטאפיסי של המיסטיקה אלא גם בחוויות מיסטיות בעצמם; את האנשים שמתוך רגש עמוק של דבקות היו באותה עת עצמה נזהרים ומדקדקים בפרטי דברים או בפרטי לימוד באותם דברים עצמם. מובן שלא כל אדם הגיע לדרגתן של דמויות המופת הללו. אבל, כאמור, הדרישה הכפולה הזו היא דרישה נורמטיבית וכוללת, ולכן היא משפיעה השפעה תרבותית כוללת. לא רק באותם יחידים שמביאים את הדברים לידי הישגים גבוהים במיוחד, אלא גם באנשים פשוטים, שמתוך הסתכלות בדמויות המופת, מתוך הכרה בהירה יותר או פחות של הדרישות המוטלות על כל עם ישראל, מגיעים לבסוף ליצירת דמות אנושית שכוללת בתוכה את הניגודים הללו.

ומשום כך, הצירוף של האמוציונאליות היתירה והשכלתנות היתירה הוא כשלעצמו צירוף אמיתי. ובין שבני תרבויות אחרות מבינים את הצירופים הללו ומתייחסים אליהם בכבוד, ובין שהם מרגישים אי נעימות ואפילו סלידה כלפי אחד מהמרכיבים הללו, דומה כי הם עדיין טבועים בנפשו של אדם מישראל, וימשיכו להיות כאלה כל עוד דמותו איננה משתנה בעיקרה.

אתה בחרתנו

מאמר מתוך כתב העת 'רשפים', קיץ תשי"ט

בחירה אמיתית - לזכות ולחובה גם יחד

מאחר שאינו ברור ומגדר אף באלה החשים אותו. אבל בכל אופן עצם הרגש הזה הוא ברור, וקימו הוא לא רק ודאי, אלא גם גורם משפיע בחיים החברתיים והנפשיים של בני מדינת ישראל, והרעיון הוא עתיק: "אתה בחרתנו מכל העמים", עם סגולה. כלומר, ההרגשה שאנו הננו ה... אנו הננו החשובים משום מה, אנו הננו מרכזו של העולם, אנו. אין רגש זה זהה להרגשה לאומית רגילה בעם אחר; אין זו רק גאווה על מה שיש לעם ולמדינה, אין זו רק התפארות אנוכית וטבעית; למעלה מכל אלה מצויה ההרגשה שנוסף לכל, הרי אנו הננו גדולים, חשובים ומרכזיים יותר ממה שיש בידינו להראות ולהוכיח.

ההרגשה של "אתה בחרתנו" יש בה משהו כללי משותף לכל אומה ולשון כשם שהיא קיימת בכינוי-שם אחר בכל אדם פרטי. להרגשה כזו של ייחוד וסגוליות, צריכה תמיד לבוא איזו הצדקה, הסברה, שהינה במובן מסוים גם הסיבה להרגשת הייחוד הזו. במובן זה, יש כנגד כל זכות שב"אתה בחרתנו" גם תחום שלם של חובות, של דברים

אחד הרגשות המובחנים ברחוב הישראלי של ימינו הוא ההרגשה של "אתה בחרתנו". אמנם, רגש זה אינו מוגדר בצורה כה חריפה, ברורה ומודעת כפי שהיה והינו בחוגים הדתיים, בהם יש ל"אתה בחרתנו" משמעות מסויימת. מכל מקום, רגש זה קיים ופועל גם כשאין הגדרה ברורה שלו, יש אולי משהו של ביישנות, רגש של נחיתות מסוים, השפעתן של אידיאות על שיוון, הגורמים כולם להצנעתה של ההכרה ב"אתה בחרתנו".

ב"אתה בחרתנו" יש כמובן צורות שונות ותכנים שונים, בכל חוג מחוגיה של החברה. אבל לכל האומה הישראלית כמעט משותף משותף "אתה בחרתנו" אחד שיש לו אופי ישראלי מובהק.

את הרגש המוצנע הזה רדאי שקשה להגדיר בגדרים מובהקים וברורים,

באמת איזושהי עשיה.

כל הסימנים הללו של ניוונה של הרגשת הבחירה מצויים באיש ישראל של ההווה. "אנו אומה גדולה, אמנם דלים אנו במספר, אבל... הנוער שלנו הוא הנוער הנפלא בעולם.... המפעל שאנו עושים לא נעשה כמוהו מעולם.... נשקנו הוא טהור". ויחד עם הרגשת הבחירה מצוי גם הרגש המתלווה אליו תמיד - ההכרה בקטנותם של כל האחרים. כולם ובפרט שכניו הקרובים לנו, הערבובשקים, נחותים מאתנו בכל שטח. כל דבר שהם עושים, אנו יכולים לעשותו כפליים יותר טוב מפני שאנחנו (כאן מציב הדובר או החושב את התואר הקרוב ביותר ללבנו: "משכילים", "בריאים", "מתקדמים", "חזוניים"). והם ההיפך מאותה מעלה טובה המיוחסת לנו. אבל, כמובן, לא זה העיקר, העיקר הוא שאנחנו יותר טובים מפני שאנחנו הגנו אנחנו, והם יותר גרועים מפני שהם הינם הם. הבוז נשפך כדרך העולם, על השכנים הקרובים שבהם אנו מגלים את כל החסרונות, אבל גם הרחוקים לא נוקו. הרוסים הם אכזריים ומנוולים, האמריקאים הם ילדותיים וטפשיים, הצרפתים (החביבים בזמן האחרון) הינם יותר מדי גואפים, הגרמנים (בעצם מה פסול יש בגרמנים? כבר שכחנו מזמן) הם דייקנים מדי, חרוצים מדי, ובעיקר הם הינם הם, ואנחנו - הלא כל ילד בישראל יודע, אנחנו הגנו אנחנו. כלומר, אין צורך לפרש עוד, פשיטא, אנחנו.

שצריך להוכיח ושצריך להצדיק בהם את הרגשת האצילות הזו. וכן כתוב בסידורים שלנו "אתה בחרתנו מכל העמים... ותתן לנו מועדים חגים זמנים", כנגד הזכות והרוממות של הייחוד, מצויה גם החובה והעבדות של מצוות חוקים ומשפטים. כל זה כשהימים כתיקונם והעולם כמנהגו נוהג.

התנוונותה של הבחירות

אבל יכול לקרות מדי פעם שאומה מתנוונת, וסימן בולט מובהק של ניוון זה הוא הרגשת הבחירות ללא החובות שמאחוריה. באדם פרטי קוראים לתכונה מעין זו "שגעון גדלות", ואין הדבר שונה במהותו כשהוא נעשה על-ידי אומה שלימה. ההרגשה היא זהה: זוהי הכרה בטוחה בגדלות, בעליונות, בבחירות, שאינה נזקקת בעצם לשום סוג של הוכחה. הוכחתה מצויה כביכול בתוך עצמה: הדבר נראה כה ברור, כה מובן מאליו, שאין כלל צורך שאדם יוכיח אותו לעצמו. אם קיים צורך בהוכחה, הריהי תמיד עבור אחרים. ומאחר שההוכחה היא רק החלק השפל והבלתי חשוב בענין, הרי למעשה אין ערך למהותו של הנימוק. "אני גדול, אנו גדולים, הדבר ברור ונעלה מכל ספק - הנימוקים לכך, יהיו אשר יהיו, אין זה חשוב כלל". ומשום כך יכולים לעלות נימוקים שונים, כמעט סותרים, בלי לגרום אי-נעימות לאומה הנוגעת בדבר, כל שכן מבלי להביא להרגשה שהנימוקים הללו מחייבים

לפי סעיף 4, מקבלים תמיכות והלוואות. התפוקה של הפועל שלנו היא כמעט חצי מזו של הפועל בארצות הברית. והנה, לכאורה היה עלינו לבוא להרגשה מסוימת של נחיתות, להכיר את מקומנו, אלא שבמציאות אין הדברים כן.

אמנם מבחינת המדע והטכניקה החיצוניים עולות מדינות רבות, אך לעומת זאת, הרי אנו אומה חלוצית למופת. באיזה עם ולשון יש קיבוצים? באיזה עם ולשון יש נוער חלוצי לוחם? באיזה מקום בעולם המערבי המנוון יש כל כך הרבה בחורות טהורות וצנועות? היכן יש קליטת עליה דמוקרטית כל כך? היכן גר ראש הממשלה בקיבוץ מרוחק בנגב? רק אצלנו. כי אנו עם הטוהר והחלוציות, האידיאליזם והחזון המשיחי.

אנו גדולים. כל האומות החדשות המתעוררות לחיים רואות בנו מופת טכני מזהיר, כל האומות הוותיקות המפותחות רואות בנו מופת מוסרי עצום. אנו הננו האומה הטכנית הגדולה - בתוך הכושים של אפריקה תושבי בורמה וצילון אנו הננו העם הרוחני הטהור - בין העמים העייפים והמנוונים של אירופה. והמסקנה - אנו העם הטהור והטכני, המתקדם והרענן ביותר בכל העולם (שהרי עדים נאמנים מעידים על כל צד לעצמו).

ואם כל המעלות הללו אינן מספיקות לנו,

ולגופו של ענין, מהי בעצם גדלותנו? (כמובן, אנחנו יודעים, חשים, בטוחים שאנו יכולים סתם ככה, תמיד). כיצד עלינו להוכיח ולהראות שאנו גדולים, חשובים ומעולים יותר מכל העולם?

"אתה בחרתנו" בנוסחה המודרנית

ראשית כל, אנחנו אומה חרוצה, שהמדע בה מפותח, שהחרושת בה מתקדמת מיום ליום, שהיא מפותחת בכל התחומים בהם יכולה להתפאר מדינה מודרנית. את הדברים הללו אנו אומרים וחשים בשעה שאנו מסיירים בבורמה ובגאנה ובחבש. "המדינה הקטנה שלנו היא כה חרוצה, כה מוצלחת, כה מתקדמת, והם כל כך מפגרים ומסכנים", ואנו כל כך רוצים לתת להם את הידע שלנו, את כוחותינו המדעיים, את ספינותינו הישנות, משום שאנו אומה תעשייתית גדולה, כח מדעי עולה, מופת לעמים הקטנים, פאר הציויליזציה המערבית. כל זה כשאנו מסתכלים דרומה ומזרחה.

אולם, לעתים מפנים גם את המבט לכיוונים אחרים, מסתבר שיש מדינות שלמרות הכל הן מפותחות יותר, עשירות יותר, שבהן רמת ההשכלה והמדע הטכני גבוהה יותר. אנו קונים מן הארצות הללו ידע, אנו מקבלים את ספינותיהם וצוללותיהם המשומשות. אנו חסרי נסיון, מבקשים סיוע לארצות נחשלות

הנצחי", יש להם חשיבות כה קטנה בחיים הממשיים היום-יומיים, שאין לראותם כסיבה להרגשת הגדלות, אלא רק כתואנה עכורה, מאחר שקיימת ההרגשה, הבטחון והוודאות בגדלות העצמית, חייבים כבר להימצא הנימוקים לכך, ולשם כך אפשר להטריח ולהוציא ממנוחתם גם את התנ"ך - שאין מאמינים בו, גם את הקיבוצים - שאין חיים בהם.

העובדה שאין איש מתייחס ברצינות לאותם נימוקים וסיבות של הגדלות, העובדה שאין חשים באיזה שהן חובות שמטילים אלה, היא אופיינית לכל אותו מצב של הרגשת הבחירה הקיים בארץ בימינו. זוהי הרגשה של בחירה ללא סיבה ממשית שתסביר מדוע באה הבחירה הזו, הרגשה של ייחוד וסגוליות מבלי לחוש את הצורך להוכיח אותה. זוהי הרגשה של גדלות הנובעת כביכול מעצמה ללא שום צורך בהצדקה ובהוכחה.

תופעה זו והרגשה זו הינם אותות מובהקים של ניוון. זוהי מעין תחושתו של יורש נכסים רבים הבטוח משום מה שהכל מגיע לו באיזו זכות עליונה; לאו דוקא משום שהוא יורש, אלא בגלל אי-אלו מעלות יתירות ומיוחדות הקיימות בו, כביכול. אותו דבר עצמו קרה לאנשי מדינת ישראל בימינו. הם ירשו מאבותיהם את הרגשת הבחירות והעליונות, אולם הרגשה זו שאצל האבות היתה בה גם הרגשה של חובה, של מעמסה, של מצוה, התנוונה. במקום היחס הכפול

אם אין בכך עדיין כדי לתת לנו את הרגשת הגדלות המלאה מבחינת "להראות לעמים ולשרים את יופיה", כלומר אנו משתמשים שוב במוטיב העתיק והיפה "עם התנ"ך". "ארצנו היפה שטופת השמש" היא יותר מזה, היא ארץ הקודש, ארץ האבות והנביאים. "אנו כתבנו את התנ"ך" אומר הישראלי הממוצע, ובנעימה כזו שממנה נשמע כאילו היה זה לפחות הסבא שלו, לכל היותר הדוד של השכן. "עם התנ"ך", "ארץ הקודש", בזה בודאי אין לנו מתחרים. בזה הרינו עם סגולה מובהק.

טיבה של רברבנות

אמנם עם כל היותנו עם התנ"ך ויושבי ארץ הקודש, הרי עדיין אין זה מחייב אותנו כלל, אנחנו עם התנ"ך - כשבא תייר נוצרי להתפעל מאיתנו או כשבחור ישראלי המסייר באיזו ארץ רחוקה נוכח לדעת שהיחס התנכ"י ידוע אפילו יותר מבן-גוריון. אולם, כמובן אין הדבר מחייב, שהרי בעצם אין שום דבר מחייב, שהרי אנו גדולים, חשובים ונעלים מפני שאנחנו... אנחנו. מפני שיש לנו משום מה כל הזכויות בעולם ואף לא חובה אחת.

הדברים שבהם מתפארת המדינה, שבהם מתפאר האיש הישראלי, שבגללם הוא נוכח (אם צריך הוא בכלל להוכיח בכך) בגדולתו שהם בעיקר "חלוציות ואידיאליזם", ו"ספר הספרים

סיכום

לאור האמור לעיל, ניתן להסיק שאם אמנם קיים עדיין רגש ה"אתה בחרתנו" בעם, חייב רגש זה לעמוד על רקע מציאותי מסוים, ולהוכיח את זכות קיומו. זכות-קיום זו יכולה להיווצר אם יטול עם ישראל אף את החובה והנטל שה"אתה בחרתנו" מטיל עליו, ובלעדי כך יהפוך כל רעיון ה"בחירה", להתנפחות מגוכחת בלבד. אם עם ישראל לא יחזור ויטיל את עול ההתקשרות שלו עם אלוהיו, עם התורה, עם נטל המצוות המכביד, מוטב שיסיר מעל עצמו את העטרה של "עם נבחר", ויעמיד עצמו במקום הראוי לו בחברת יתר העמים במסגרת המדינית, התרבותית והכלכלית: עם קטן ועלוב, בעל מדינה קטנה ועלובה מעין אלבניה של המזרח התיכון.

אולם, כל עוד שוכנים בלב העם רסיסי רגשות מן ההרגשה הקדומה והמפוארת של בחירות העם, עדיין ישנם סיכוי וסבר שתתעורר בו נקודת האמת והוא ישוב אל ההרגשה המלאה של ה"אתה בחרתנו" - הזכות והחובה.

של "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי - והייתם לי סגולה מכל העמים". הבחירה הדו-צדדית שבה הסגוליות ניתנת בעבודה מסויימת וביחס מסוים. אולם כשיחס זה מתנוון, נשאר ממנו רק החלק האחד - הרגשת הסגולה, מבלי שיצמד לו כל תוכן מחייב. ברעיון הבחירה המקורית היתה זו הבחירה של העם בה' שעשתה את בחירת ה' בעם. תחושת הבחירה המודרנית היא בחירה ללא התחייבות, סתם ככה.

דומה, שהישראלים המודרניים מבינים את בחירתם בערך בצורה כזו: אתה (אין זה חשוב מי זה בעצם) בחרתנו מכל העמים, ותתן לנו - זכויות, שלטון, גסות הרוח, הרגשת גדלותנו, זכות לשבת בארץ ישראל, זכות לגרש את הערבים מתוכה, זכות לעשות "פעולות תגמול מוצדקות", זכות לשנוא את אנשי נטורי קרתא, זכות לבוז ל"דוסיים", ליהודים הגלותיים, לאמריקאים שלא באים להתיישב בקיבוצים. רק זכויות ולא שום חובות בכלל.

על המשך קיומו של העם היהודי

רשימה קצרה שנכתבה ככל הנראה בשלהי שנות השבעים

אף על פי שהבעיה של הקשר בין ישראל לגולה היא בעיה רבת חשיבות בחיים היהודיים בימינו, מכל מקום אין היא אלא משנית בחשיבותה לבעיית הייסוד - עצם המשך קיומנו הכללי כעם.

שלא כמו ברוב הדורות בעבר כאשר הסכנה המרכזית לקיומנו הייתה סכנת השמדה פיסית, נראה כי בדורות הללו אנו עומדים בפני סכנה חמודה יותר של התבוללות פיסית ושל אובדן כל עצמיות רוחנית. במידה ידועה נישואי התערובת הם רק סימפטום של מערכת רוחנית של התבוללות ואובדן האישיות הרוחנית. אולם ההתבוללות עשויה להיות קיימת והרסנית גם אם אינה מלווה בנישואי תערובת. ילדים הנולדים לזוג יהודי עשויים להיות יהודים כשרים מבחינת ההלכה, אולם גויים גמורים מכל בחינה אחרת, ואובדים לגמרי עבור עם ישראל.

כאשר רואים את הדבר מן הצד הזה מתברר כי לעניין זה ההבדל בין ישראל והגולה הוא כמותי ולא איכותי. גם בארץ ישראל קיימת מידה מסוימת של התבוללות - הן במובן התרבותי רוחני של זהות עצמית יהודית, של השכלה ומסורת יהודית, עד לצעד הקיצוני של נישואי תערובת. מובן כי בגלל הריכוז היהודי הגדול בארץ, בגלל השימוש בשפה העברית, בשל ההסתמכות המרובה על מקורות יהודיים כחלק מן החינוך הכללי. וכמו כן משום שהריכוז היהודי בארץ ישראל הריהו מבודד במידה רבה מן הסביבה הלא יהודית. משום כל הסיבות הללו התהליכים של התבוללות בארץ הם איטיים יותר ושונים בדרכי התבטאותם. ועם זאת אין ביניהם הבדל מהותי ובסיסי. כלומר, אין כאן מקום להכללה לגבי הקיום היהודי בגולה או בארץ ישראל אלא במידה רבה יש כאם הבדלים בין מקום למקום, בין קהילה לקהילה, במידת

משום כך, המסקנה הראשונה הנובעת מן הדברים הללו היא: אין כאן שאלה המיוחדת לגולה אלא בעיה יהודית כללית, שהיא חריפה יותר ומסוכנת יותר במקומות רבים בגולה, אבל בראיה כוללת היא בעיית העם היהודי כולו בכל מקום, ודרכי הטיפול והפיתרון צריכות להיות אחד הנושאים המרכזיים של עם ישראל - בארץ ובחוץ לארץ.

כל פיתרון לבעיות אלה אינו יכול להיעשות אלא בדרך של שותפות - אף כי השותפים השונים בקהילות ישראל השונות בארץ ומחוצה לה יכולים לתרום תרומות שונות בטיבן. ויש כאן צורך בהקצאת משאבים אנושיים, במתן עדיפויות בתכנון, בסיוע כלכלי ובגכונות לקלוט ולסייע - בכל מקום לפי יכולתו ולפי מידת ומהות המשאבים שברשותו.

ב. בדיקה של המצב הקיים מבחינת מדינת ישראל ופעולותיה ביחס לבעיה הזו של המשך הקיום היהודי מועילה לא רק לעניינה, אלא אף מאירה את המצב הכללי מכמה צדדים. את תרומתה של מדינת ישראל לנושא זה אפשר לחלק לשני אספקטים: 1. הדברים הנובעים מעצם קיומה של המדינה וההתייחסות אליה. 2. פעילות ישירה של אנשים מישראל בגולה, בין כשליחים ישירים ובין כאנשים פרטיים.

1. מן הצד החיובי ברור כי עצם קיומה של מדינת ישראל מהווה בימינו מוקד ראשון במעלה לעם ישראל בכל מקום. המדינה, בעצם הווייתה יוצרת מרכז של הזדהות או לכל הפחות מרכז של התייחסות, שאין כמעט אדם יהודי שאינו מודע לו. ויש להדגיש: דבר זה נכון לא רק לגבי אלה המשתתפים באופן פעיל בחיי המדינה, או אלה הפועלים בהתמדה כדי לסייע לה. גם אנשים שאינם משתתפים בכל השתתפות פעילה (מחוסר יכולת או מחוסר רצון) אינם יכולים להתעלם ממנה או לשכוח את הקשר המהותי עמה. ובאופן פרדוכסלי - אפילו עבור אלה שמסיבות פוליטיות או דתיות מתנגדים למדינת ישראל (למדיניותה או לעצם קיומה) גם עבורם היא מוקד של התעניינות - ומשום כך נקודת ההתייחסות. קיומה של המדינה יצר אפוא תופעה חדשה - של מרכז אחד של התעניינות שכל יהודי בדרך כלשהי נוגע בו, לחיוב או לשלילה. ומשום כך - נקודה היוצרת מרכז התייחסות אחיד עבור הכלל היהודי.

אולם לתופעה זו עצמה יש גם צד שלילי. גם עבור הפעילים עבור מדינת ישראל (וביתר שאת עבור כל האחרים) קיום המדינה יוצרת מרכז של הוויה שהיא בעיקרה מציאות של צופים.

ובאופן מסוכן יותר - קיומה של המדינה (ולעיתים קרובות מאוד- עצם התמיכה בה, אפילו כאשר היא מסיבית ביותר) יוצרים מציאות תחליף וחווית תחליף. ההתייחסות למדינה באה על חשבון ובמקום ההתייחסות אישית לקיום היהודי. הבעיות הקרובות של יחס אישי פרטי, של יצירת סביבת חיים ושל חינוך נעשות כביכול משניות או מוזנחות לגמרי. ובעוד אנשים מניחים כי המדינה מבטיחה את המשך הקיום היהודי - הרי הם כביכול נעשים "פטורים" מלהשקיע מאמץ בנושא זה. (אגב, דבר זה נכון - עם ההבדלים המתאימים - גם לגבי הקיום היהודי בארץ ישראל עצמה). המדינה משמשת אפוא מציאות "במקום", העלולה להיות מסוכנת כאשר היא ממעטת בעצם מהותה את המאמצים המתמידים והנחוצים הנחוצים כדי להמשיך את הקיום היהודי בצורה ממשית.

2. שליחיה של המדינה. בדרך כלל אפשר לומר כי פעילותם של השליחים הרשמיים של המדינה (שליחי עלייה או הסברה) היא במקרה הטוב- מזערית וחסרת חשיבות. העלייה קיימת או נמשכת בלא קשר ממשי עם השליחים המיועדים לכך (ולפעמים - למרות השליחים הללו). ויתר על כן, התעמולה הרשמית של התנועה הציונית בכל ושל שליחי העלייה בפרט מעמידה שתי עמדות יסודיות - האחת: שבעצם הקיום היהודי הממשי היחידי הוא זה של מדינת ישראל ואנשים החיים בה. ושנית: שהעלייה היא הפיתרון הממשי היחיד לבעיית הקיום היהודי. כידוע, למרות העמדות הללו אין לראות כעת עלייה מסיבית מארצות המערב לישראל, כך שלמעשה אין לתעמולה או עמדות אלה השפעה חיובית. אולם יש ויש לאלה השפעה שלילית. העמדת המדינה במרכז המשמעות היהודית שוללת או ממעטת את ערכן של פעולות אחרות- מיידיות ומשמעותיות יותר, בתחום התרבות והחינוך.

מצד שני יש חשיבות ממשית (אף כי אינה מגיעה לסדר גודל המתאים לצירים) למחנכים המורים והרבנים הבאים מישראל. יש כאן מאגר של כוח

אדם הממלא בהרבה מקומות תפקידים ופונקציות שאינן מתמלאות על ידי אנשי המקום, בין משום שאין להם רקע מתאים או משום שאין להם רצון לכך.

כמו כן, הקשרים הפרטיים הנוצרים על ידי אנשים מישראל מחזקים את ההתייחסות אל הכלל היהודי, ולפעמים גורמים לשינויים חברתיים ואנושיים.

ג. אם להגיע להגדרות כלליות ביחס לסכנות האורבות לקיום היהודי, יש להכליל אותו בכמה סוגים עיקריים.

רוב העם היהודי בימינו (ובכלל זה מדינת ישראל) נמצא בתוך תחום התרבות והחברה של "העולם המערבי", (משום כך מהווים יהודי רוסיה נושא מיוחד לעצמו, הדורש אסטרטגיה שונה ופתרונות יסוד שונים). בתוך העולם המערבי אין נראית בעליל סכנה פיסית לקיומו של האינדיבידואל היהודי כעם פרטי. למרות האנטישמיות הקיימת בצורות שונות כמעט בכל מקום, אין היא נראית כאיום לשלומה או לרווחתה של הציבור היהודי בעולם זה.

עצם העובדה שאין בימינו מחסומים חריפים בפני היהודים יוצרת בעיות חדשות אשר נראה כי העם עדיין לא למד להתמודד איתן בשלמות. התרבות המערבית של ימינו היא במידה רבה קוסמופוליטית, ויתר על כן - מצויה בה מידה רבה מאוד של רצון (ונכונות) לטשטש הבדלים קיימים ולבנות מערכות חברה ותרבות בלתי ייחודיות. הנטייה הכללית להרמוניזציה של החיים יוצרת פיתוי ולחץ עצום על כל קבוצה מיוחדת. לא רק בארץ כארצות הברית פועל כור ההיתוך החברתי, אלא אף בשאר ארצות המערב קיים לחץ ופיתוי מתמיד להצטרף ולהימזג בתוך קבוצת הרוב. אפילו קבוצות סגורות מאוד חשות בלחץ הזה, הקיים בהיקף ובעוצמה גדולה לאין ערוך לגבי רוב הציבור היהודי שאין לו מתחילה נטייה כזו של סגירות גמורה והתבדלות.

בעיה עקרונית אחרת היא איבוד של התרבות היהודית. גם אם מדברים על מסגרת מצומצמת יותר של החיים הדתיים היהודיים, הרי הם דורשים (שלא

כמו בדתות אחרות) לא רק אמונה או השתתפות פסיבית אלא נוסף לכך שורה ארוכה של מעשים מרובי פנים המקיפים את כל דרכי החיים, וכמו כן- מידה רבה של ידיעה, לימוד, הבנה הצירוף של היסודות הללו הוא חיוני עבור התרבות היהודית. אולם משום כך דווקא, משום שאין היא מצטמצמת מעצם מהותה בנקודות בודדות אלא היא מחייבת כניסה עמוקה לתרבות שלמה- משום כך היא קשה כל כך לקנייה ולהקניה. יש צורך במאמץ חינוכי לימודי וחברתי ממשוך כדי להביא אדם שיהא שותף ממשי בתוך התרבות הזו. מידת ההשתתפות האקטיבית הנדרשת מאדם יהודי כדי להיות חבר ממשי בתוך החברה היהודית היא רבה מאוד - ומשום כך אין דרך לקנותה אלא על ידי מאמצים מרובים. "עם הארץ" או "פושע ישראל" שחי בעיירה היהודית (במזרח אירופה או בארצות המזרח) היה ספוג בתרבות יהודית, וכמוהו גם האפיקורסים היהודיים - המורדים והכופרים של העבר הקרוב שלנו. אולם תרבות זו נקנתה על ידי מציאותה של חברה חיונית ופעילה שהקיפה את רוב הצדדים של החיים. בעולם של ימינו יש צורך בהשקעה עצומה ובויתור על דברים רבים כדי להמשיך לקיים רמה מסוימת של תרבות יהודית- בכל הגדרה שרוצים לתת לה.

בעיה חשובה אחרת היא בפיזור ובבידוד של קהילות קטנות ואנשים פרטיים. קיומה של חברה מותנה על רציפות מסוימת. בדרך כלל נבנים עמים על בסיס של רציפות טריטוריאלית. עם ישראל התקיים במשך שנים רבות ללא רציפות זו אולם כדי להמשיך את הקיום היה צורך לשמור על קשרים חיוניים בין האנשים הפרטיים, וכמו כן בין הקהילות השונות. ההיסטוריה שלנו רצופה דוגמות של קהילות מבודדות שנעלמו בגלל לחצה של החברה (גם חברה בלתי עוינת, כמו בסין). החיים בימינו בתרבות אורבנית ומנוכרת, כאשר בכלל אנשים מצויים במובן מסוים בלא קשרי חברה עמוקים, והתערעורתה של המשפחה (ובוודאי המשפחה המורחבת) ביחידה חברתית יסודית מגבירים את בידודם של הפרטים במידה שלא הייתה בעבר.

גורם נוסף שנוסף בתקופה האחרונה הוא הקיטוב הגובר בתוך החברה היהודית בכללה. (בישראל- ימין שמאל, דתיים חילוניים, וכן בתפוצות בין הזרמים השונים). הקיטוב הזה, ויותר מזה הלגיטימיזציה שלו מוסיפים אלמנט הרסני גדול. כל עוד ההתחשבות בכלל ישראל הייתה גורם יסודי בכל פעולה

של ציבור יהודי היו כוחות מעכבים את הפירוד והפיצול כאשר גורם זה נעשה פחות ופחות חשוב הן בתודעה והן בחיי המעשה פועלים הכוחות המפרידים והמפצלים לא רק בסיכון אחדותו של העם, אלא במבט רחוק יותר בסיכון עצם קיומו. המרחקים הגוברים בין הציבור היהודי המזוהה עם יהדותו במידה רבה, עם האלמנטים ש להקצנה והסתגרות המצויים בו מצד אחד, והמרחק התרבותי והבורות מן הצד השני הם לא רק גורמים מפרידים ומפצלים אלא אף מגדילים את הסכנה הקיומית. העובדה שאלה שביכולתם להיות דוגמה או נקודת מרכז אינם מעוניינים יותר בתפקיד זה, וכאשר האחרים שהיו יכולים לקבל (חלק מן הדברים או יותר מזה) אינם מעוניינים בקשר זה גורמת לכך שפעילות רוחנית תרבותית מסיבית אינה מביאה כל תועלת, בעוד המחסור גדל עד לנקודה של אבדון בחלקים אחרים.

ד. לצער הלב אין "פתרונות פלא" לבעיות הכבדות הללו. הכוחות התרבותיים והחברתיים הפועלים נגד המשך קיומנו הם רבי משקל ורבי אינרציה מכבדי שיוכלו להיעלם על ידי פעולות קצרות מועד וחסרות סבלנות. רק מאמץ גדול מאוד שיהא גם ממשוך וקונסיסטנטי יכול להביא בעתיד לידי שינוי של מגמות החיסול הללו.

הפתרונות שאפשר להציע הם בחלקם אידיאיים ובחלקם אופרטיביים. שכן יש צורך בשינוי עמדות כמו גם בשינוי סדרי עדיפות כדי להביא אפילו חלק מן הדברים לידי הגשמה בפועל.

ז' מרחשוון והן טל ומטר לברכה

ברכת השנים

**מתוך ראיון בטלוויזיה הצרפתית עם הרב
ג'וזה אייזנברג על ברכות שמונה עשרה,
ניסן תשנ"ז**

יותר של העולם הזה: החיים, הפרנסה. בתוך הסדר, זו הברכה השביעית, היא במקום מכובד - היא מתחילה, בתוך המחזור של השמונה עשרה, הרי יש שם מין כאילו מיני-מחזורים, והיא מתחיל את המחזור השלישי. המחזור הראשון הוא של הכניסה, הכניסה הגדולה. אחר כך המחזור השני שעוסק בבעיית האדם הפנימית, החוכמה, התשובה, הסליחה. אחר כך בעצם מתחיל מחזור, שהוא המחזור של החיים בתוך העולם הזה, וזה החלק הזה של הפרנסה.

ג': מעניין שברכה זו אינה ברכת האדמה, אלא ברכת השנים. והרי בברכת המזון מודים על הארץ. אבל כאן לא את המקום מבקשים לברך אלא את הזמן.

הרב: כן, אבל יחד עם זה - זה ברכה שקשורה גם בזמן. זאת אומרת: הברכה

הרב ג'וזה: אנחנו ממשיכים בניתוח תפילת שמונה עשרה. הגענו לברכת השנים. מעניין שברכה זו באה אחרי ברכת הרפואה.

הרב עדין אבן ישראל שטיינלץ: כבר דיברו על כך שמבחינה הגיונית הסדר היה צריך להיות להפך. בסופו של דבר, רפואה זה דבר ששייך למספר מסוים של אנשים. פרנסה היא דבר שייך לכל בן אדם, יהיה אשר יהיה, ולא רק לבני אדם. אבל קודם כל, הרבה פעמים הבינו גם את המושג של הרפואה במובן הספיריטואלי, לא במובן פיזי, זאת אומרת: יש שם הסליחה, המחילה, הכפרה, והרפואה - שהיא התוצאה הכוללת. ולכן, באופן הזה, אני יכול לומר כך: הברכות הראשונות דנו במעמד המנטלי והספיריטואלי של האדם; עכשיו אנחנו מתחילים לדבר על דברים שהם הרבה

כמו שבמקומות אחרים "יהודי" עכשיו נהיה שם נרדף למישהו שמתעסק עם כסף. זה כבר לא משנה אם הוא יהודי או לא יהודי, עשו מזה פעלים, יש מילונים כאלה, מוחקים אותם או לא מוחקים אותם, אבל זה כבר נהיה שם נרדף. אבל האמת היא - שיהודים היו חקלאים. אצל חקלאי זה הרבה יותר בולט; חקלאי חי עם הזמן. הזמן הוא משמעותי בשבילו. האיש בעיר, בשבילו גשם זה רק דבר שצריך בשבילו מטרייה, זה לא יותר מזה, זה מטרדים הלך ושוב. בשביל האיש שחי עם האדמה, הברכה הזו קשורה לריתמוס של הזמן.

ג': אנו מתפללים עבור הטל ועבור המטר. יש כאן פרדוקס, כי בכל הספרות היהודית מבחינים בין טל ומטר, כאשר המטר תלוי בזכויותינו ואילו הטל בא תמיד באופן טבעי. ואכן, אליהו הנביא אמר שלא יהיה טל ומטר, אבל כן היה טל. מדוע אנו מתפללים אם כן על הטל?

הרב: האמת היא שדיברו על זה כבר. הרי קשה להתחיל עכשיו בדברים לגמרי חדשים; אנחנו כבר מתפללים אלפיים וחמש מאות שנה, אז כבר שאלו כמה שאלות... ביחס לנושא הזה, אמרו כן: טל יש כל השנה, וזה בעצם גם תופעה, מבחינה של הפיזיקה, זה דבר הרבה יותר פשוט מאשר גשם. בשביל שיהיה גשם, צריך קומבינציה של המון דברים, שעד היום אנחנו לא יודעים בדיוק איך הם קורים. טל הוא דבר מאוד טבעי, הוא בנוי על הבדלי טמפרטורה ועל לחות

הזו היא בין השאר גם תפילה על הגשם, ובתור תפילה על הגשם היא גם קשורה בזמן. העניין של הגשם, מופיעה בתוך הברכה הזו. בין בנוסח האשכנזי של הברכה, ששם יש הבדל קטן, רק של מלים, בין התפילה בקיץ והתפילה בחורף, ובין בנוסח הספרדי - שהוא לא רק אצל ספרדים: יש גם כמה נוסחאות של אשכנזים שאומרים אותו נוסח - ושם התפילה לקיץ ולחורף היא לגמרי שונה: טללי ברכה, גשמי נדבה, וכך הלאה. התפילה לגשם בכלל, היא חשובה בתוך העניין הזה כמו התפילה לפרנסה. גשם הוא, כמו כל הדברים האחרים של החיים, של הפרנסה, זה גם עניין של timing. מתי זה בא. אם הגשם בא לי חודש יותר מדי מאוחר, זה לא עוזר לי הרבה. אם הוא בא חודש יותר מדי מוקדם, זה גם כן לא עוזר לי הרבה. זאת אומרת: לברך את השנה זה יותר מאשר רק לברך את הזמן: זה לברך את היחס שלי עם הזמן. זאת אומרת: נניח שהקב"ה מבטיח לאדם מיליארד דולר, אבל הוא ייתן לו את זה לו יום אחד לפני שהוא מת. אז הוא יכול אז לטעון: הייתי רוצה פחות, אבל עכשיו.

אנחנו מברכים את השנה, וגם את כל מיני תבואתה לטובה. זהו צד אחר, של היחס בין הזמן והיבול. זה כמובן הרבה יותר בולט אצל בן אדם שחי כמו שאבותינו פעם חיו, שהיו חקלאים. בסופו של דבר, צריך להזכיר את זה אולי, שפעם מסחר היה - כמו בתנ"ך - מקצוע של הגויים, הכנענים. סוחר זה כנעני. זה

באוור, וזה כמעט נורמלי. אבל הטל יכול להיות גם כן לברכה או לקללה. אנחנו מבקשים לא רק "ותן טל", אלא "תן טל" - כמו המטר - "לברכה", שהטל יהיה טל מבורך. הטל יכול לגרום לריקבון, או שהוא יכול להיות בזמן שהוא לא מביא שום תועלת. לקבל טל בזמן הנכון, זה דבר אחר.

לטל יש גם כל הזמן משמעויות שהולכות על הגבול של המיסטיקה, הטל שהקב"ה עתיד להחיות בו את המתים, הטל של המן, שהם קשורים אחד בשני. הטל עולה, ואז מתגלה המן מתחת לטל. יש לטל איזו הרגשה, מובן, שזו מין ברכה שלא קשורה בתופעות חיצוניות: היא ברכה קיימת. אבל בצד הזה, יש לנו בקשה על התופעות הגלויות, מה שקוראים לזה תופעות של מאקרו, שאנחנו רואים אותן. הבקשה על הטל היא על דבר שאנחנו מתייחסים אליו יותר כמו נורמה: כך צריך להיות. ובכל זאת, גם הדברים הללו שהם טבעיים, שהם הולכים כמו במהלך, הם גם כן לא נורמה.

ג': שאלה סמנטית: גשם זה מטר, גשמיות - חומריות. המונח הזה נטבע בימי הביניים. איזה יחס יש בין הגשם לבין הגשמיות?

הרב: השאלה היא באמת אם שני הדברים האלה הם קשורים מבחינה של הסמנטיקה הפנימית, אם הגשם במובן של הגוף, האם זה באמת קשור אחד עם השני, אזי יכול להיות שזה קשר שאם הוא קיים, אז הוא קשר באמת מאוד יסודי.

כמו שאמרת, הוא קשור אל הדבר הזה, שאולי התופעה הכי קרובה שאנחנו רואים ברוח שמקבל צורה חומרית, מהבחינה הזו שאני מדבר על רוח, זה הרי קשור גם לברכה הזאת, שהרוח מקבלת משמעות ספיריטואלית. אז זה נותן כוח, והוא כוח לא פחות מאשר גשם. אבל לכוח הזה אין שום תפיסה, אני לא יכול לשים אותו בתוך כלי, אני לא יכול להכניס אותו בתוך דבר. וזו בערך התפיסה שמתייחסים את הרוח. עכשיו הגשם זה דבר, זה לא רק ברכה או קללה, אבל זה דבר שאני יכול להכניס אותו בתוך איזה דבר. יש לו הגבלות, הגדרות.

ג': ברכת הפרנסה קרויה ברכת השנים שכן כתוב בתורה, "תמיד עיני ה' אלוךך בה מראשית שנה עד אחרית שנה".

הרב: זה הרי בעצם התפילות של ראש השנה, שהן מתייחסות אל השנה, הן מתייחסות בדיוק לכך שכל שנה היא יחידה של משמעות, זאת אומרת: בעצם התפיסה גם של ראש השנה ושל שנה היא תפיסה ששנה היא דבר מהותי, לא מקרי, אלא ששנה היא יחידה, שהיחידות של הזמן הן לא יחידות מקריות של כך וכך דקות, אלא הן יחידות שיש להן תוכן, וכל שנה היא עולם שלם בפני עצמו, וזה קשור גם - מהחשבונות של קץ משיח עד לגימטריות של החשבונות - מה החשבון של השנה הזו או של שנה אחרת. זה עומד גם על דבר נוסף וקשור לאותו עניין: שכל שנה יש לה לא רק מספר, אלא יש לה גם אופי משלה. לכל שנה

אפשר לתת איזה דמות,

ג': איזה צבע,

הרב: יש לה צבע, יש לה אופי, יש לה - אם להעמיד את זה באופן אחר, אצל הסינים הם נותנים לשנים שמות: השנה של הכלב או השנה של הדרקון. אבל התפיסה - והיא מופיעה בכמה מקומות - היא שלכל שנה יש גם הגדרה שלמה משלה, גם מבחינה של החשבונות על דרך הסוד, השנה הזו היא, נאמר, חסד שבגבורה שבתפארת, אז היא שנה עם אופי מסוים, והשנה הזו והשנה הבאה הן לא קשורות אחת בשנייה. לכן השנה היא מחזור - לכן אנחנו מדברים על ראש השנה כמעט כמו שהשנה היא גוף, יש לה ראש ויש לה זנב, ולכן יש לשנה אופי. עכשיו: אני יכול להגיד ש - שתי שנים הן כמו שני אנשים שונים.

ג': אומרים "ברך את כל מיני תבואתה לטובה". איך יכולה להיות ברכה שלא לטובה?

הרב: כל דבר, ודווקא בעניין הזה של הברכה, של היבולים, "לטובה" פירושו שהסך הכל של הדברים הללו יהיה לטובה. אני אפילו לא יכול לבקש על הרבה או מעט; גם חקלאי וגם בן אדם שלא עוסק בחקלאות יודע, הרבה כסף זה לפעמים פיקציה, הרבה תבואה יכולה לפעמים להיות משבר כלכלי למדינה. המדינה שצומחים בה יותר מדי תפוזים במשך השנה הזו, אם היא חיה על תפוזים, יש לה משבר בתפוזים. עכשיו:

השאלה היא, איך נמצא היחס בין מה שיש לבין מה שטוב - זה יחס הרבה יותר מורכב. כשאני מבקש "לטובה" אני לא נותן פרטים, אבל אני משאיר את זה להחלטה של הקב"ה.

ג': הוא יודע בדיוק את הבאלאנס,

הרב: כמה צריך להיות. מפני שיותר מדי יכול להיות לא טוב, כמו פחות מדי.

ג': זה ההסבר הראשון שנותנים וגם התלמוד מדבר על ספקולציות וספסרות, השאלה היא האם שפע רב מדי יכול להיות מזיק לא רק לכלכלה אלא גם לרוח האדם.

הרב: זו שאלה אחרת, אבל האמת היא שהברכה הזו, היא ברכה מאוד גשמית. יש ברכות שאנחנו הרבה יותר עוסקים בצד הזה, ובשאלה הזו. נכון שהיו אנשים - גם אצלנו - שדיברו על כמה המצב של העניות הוא טוב לנפש, ואיך שבן אדם יכול להגיע לכל מיני מדרגות גבוהות על ידי ייסורים. עדיין נראה לי שלמרות שכל כך הרבה אנשים בינינו, בהיסטוריה שלנו, היו אסקטיים, אף על פי כן אני חושב שהתפיסה הכוללת הייתה - שקודם כל זה יותר טוב שתיתן לנו שיהיה לנו מספיק אפילו יותר מאשר מספיק. עכשיו: אם מישוהו אחר כך ישתמש בזה בצורה לא טובה זו תהיה בעיה אחרת. יש ביטוי בפרקי אבות: כל מי שמבטל את התורה מעושר, סופו לבטלה מעוני, והמקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. והיה מי שהסביר את המימרה

הזו באופן שזו בעצם תפילה, ריבוננו של עולם, לא כדאי לך לעשות אותנו עניים, מפני שמי שמבטל את התורה כשהוא עשיר, הוא ימשיך לבטל אותה גם כשהוא עני, ומי שמקיים אותה כשהוא עני, יקיים אותה גם כשהוא עשיר. אז מוטב שיהיה עשיר... מדברים על הבעיות של חברת שפע, ואיזה בעיות היא יוצרת, והיא בוודאי יוצרת בעיות. מה עושה חברה של עוני, חברה של מחסור, חברה של רעב? היא גם יוצרת בעיות. זה נכון שהן לא אותן הבעיות. יותר מזה, וזו שאלה שלא קשורה לברכה הזו, אבל קשורה למה שיש לפני זה ואחרי זה, אנחנו מוצאים בקשות רבות אחרות: על השופטים ועל הדיינים, על האמת ועל השלום. אבל מעבר לזה, יש גם דבר כזה: אנחנו רגילים בהיסטוריה הרבה יותר להתמודד עם עוני, גם באופן לאומי, וגם העולם בכלל. העולם בכלל עבר הרבה יותר עוני. העובדה שיש עושר - זה בשבילנו מצב חדש. אנחנו עדיין לא יודעים איך להתמודד עם פרובלמה כזאת, זו פרובלמה חדשה, כמו שאנחנו למשל לא יודעים איך להתמודד עם הפרובלמה של הזמן, זה גם כן קשור לברכת השנים. אנחנו עכשיו נמצאים בעולם שבו יש לאנשים הרבה יותר זמן מאשר היה להם אי פעם, והם יודעים פחות מאשר אי פעם מה לעשות עם כל הזמן הזה. עכשיו: זהו חלק מהעניין. אני יכול לבקש, כמובן, עוני, חיים קשים, הדברים הללו. אז יהיו לי צרות שיש להן רק יתרון אחד: שאני מכיר אותן.

ג': שאלה על הבדל הנוסחים בין "שבענו מטובה" ו"מטובך". באחת, מדברים על האדמה ובשנייה על ה'.

הרב: זה נכון, אבל אני חושב שהחלוקה הזו היא יותר עניין של עד כמה אני מרגיש צורך להדגיש דבר. מפני שעצם הברכה הזו, היא ברכה עם כתובת, זאת אומרת: היא לא מדברת על הארץ כדבר נבדל. הארץ היא לא כוח שעומד בפני עצמו, האדמה היא לא דבר לעצמו, אז הברכה של האדמה או הברכה של הקב"ה - חלק מזה זה רק שאלה ששוב היא קיימת גם בתפילה וגם בהתייחסות אנושית, כמה אני צריך להדגיש את המקום של הקב"ה. יש אנשים שמרגישים את הצורך להדגיש בכל פעם: הכל שייך לך, אתה המקור של הכל. העניין הזה שאני מכניס כאילו את הנוכחות בכל מקום, היא לפעמים עניין של אופי. זה גם עניין של כמה בן אדם מרגיש צורך - שהוא נכון לגבי גם תפילות וגם דברים אחרים, כמה הוא מרגיש צורך להדגיש, לשים קווים מתחת לעניין. אז יש אנשים שדי להם בניואנס. הוא אומר: אני מבקש שאתה תברך את הארץ. אני עכשיו אקבל את הברכה של הארץ. אני יכול לדבר כל הזמן על הברכה הישירה, על היחס, על הקשר הישיר. מתי הדבר הזה מתחיל להיות פרובלמטי באיזושהי מידה? כאשר יש באמת איזה סוג של חיים נורמליים של ברכה, בשביל זה מאוד חשוב העניין הזה של הגשם שזה עולם שבונה חיים של האיש שחי עם התפיסה היומיומית של הכלכלה שתלוייה בקב"ה. יש, במובן מסוים לא רק החקלאי, אלא

על זה - האיש הזה, שעל הנייר הרוויח את כל הכסף שבעולם, בסופו של דבר הוא צריך לאכול לחם, והלחם עדיין גדל בערך באותו אופן שהוא גדל תמיד. אבל בכלל, העניין של "ברך עלינו", כמו בכל הברכות, שכל הזמן כתובות בלשון רבים, כל התפילה היא תפילה של הקולקטיב, זה צד אחד. אבל מעבר לעניין הזה שהתפילה היא תפילה של הקולקטיב, היא במומנט הזה שבכל קולקטיב יש חלקים שהם יותר מודעים ופחות מודעים לדברים מסוימים. ואנשים גם מרגישים אותם בזמנים שונים. היו דורות שבהם היו מוסיפים או לברכת השנים או "ישמע קולנו" - תפילה ארוכה על הפרנסה. עכשיו אומרים אותה פחות, מפני שהפרנסה נעשתה יותר קלה. אבל המודעות לדבר הזה, היא עוברת מאדם לאדם. כמו שהבעיה של רפואה: אני מתפלל על רפואה באופן כולל. כשיש לי מישהו חולה בבית, הברכה הזאת נעשית ברכה מאוד מאוד פרטית, מאוד מאוד אישית. אז כשבן אדם עומד לפני פשיטת רגל, והוא מתפלל "ברך עלינו את השנה הזאת", אז יש לו כוונות לגמרי אחרות. המדיטציה היא אחרת, ההתלהבות היא אחרת. וזה נכון לגבי צדדים שונים. עכשיו: כשאנחנו מדברים עלינו, אנחנו מנסים לבנות לזה איזה קומוניקציה של האנשים השונים, האיש הזה שעכשיו העולם שלו בטוח, עם האדם הזה שבשבילו העולם הזה מאוד לא ברור, מאוד לא בטוח, שבשבילו גם המחר הוא בעיה. וזהו חלק של הניסיון לתפוס את הקולקטיב לא רק בגלל החשיבות של

גם הסוחר, חי בעולם שהוא הרבה יותר מודע לחדש ולהשפעה, לתפילה, מאשר העולם של האיש שהוא פקיד של המדינה או שהוא יושב באיזה משרד ועובד. אחד הרבנים החסידיים הגדולים אומר, הלמדנים מאמינים בקב"ה; האנשים שעוסקים במשא ומתן, הם רואים אותו. זה נכון, במובן מסוים: האיש הזה שיושב ומוכר וקונה, בשבילו, בשביל האיש הזה בחנות, יום טוב ויום רע הם דברים מאוד ממשיים. בשביל האיש שהוא פקיד, היום נראה הרבה יותר רגולארי. ובכל מקום שיש עולם רגולארי, אז לפעמים צריך להדגיש שהרגולאריות של העולם היא לא הכרחית. בשביל אנשים אחרים, יש מצבים אחרים שהבן אדם יודע את זה שהברכה היא לא בארץ, הברכה היא לא בבניין, הברכה היא לא בביזנס, היא ברכה שבאה, והוא צריך להתפלל בכל יום על זה.

ג': עניין הסולידריות והקולקטיביות שבברכה: גם אם אינני חקלאי, אני מתפלל בעבור החקלאי.

הרב: נכון, בסופו של דבר שוב: האיש שחי בעיר, שבבילו החלב מגיע מהחנות, החלב יוצא מהבקבוק, הלחם יוצא מהמאפייה, ולפעמים הוא גם חושב שזה כך.

ג': מספרים על ילד אחד שאמר שהוא לא רוצה חלב פרה, הוא רוצה חלב מהחנות. איבד את הקשר.

הרב: אבל בסופו של דבר החיים עומדים

הקולקטיב, אלא גם בגלל ההתייחסות ההדדית של כל החלקים, הם כל הזמן נעים ביחד.

ג': נאמר, "אין מזל לישראל". הפרשנים אומרים "מזל" - גשם, מה שנוזל. השפע תלוי בקב"ה", אבל גם במקום שבו אני חי, גם המקום גורם.

הרב: יש מי שמשנה מקום. זו בעיה שלא קשורה דווקא לברכה הזאת, אבל הבעיה של המזל היא בעצם קשורה, היא באופן הכי פשוט קשורה לאסטרולוגיה בעצם. מזל זה בעיה של אסטרולוגיה. וכשאמרו שאין מזל לישראל, אז רצו לומר שאנחנו לא כפופים לחוקים האלה. יחד עם זה, וזה צריך לומר - ההנחה היתה, שיש חוק, כמו חוק של טבע - וזה לא משנה אם החוק הזה הוא חוק שקובעים אותו במחלקה לפיזיקה או במחלקה לאסטרונומיה, אבל יש חוק. עכשיו: התפילה היא בעצמה, כל תפילה, היא בעצם אמירה שאין מזל. כשאני מתפלל, אני אומר ככה: זה יכול להיות שבאופן נורמלי, אילו הייתי הולך לפי החוקים של הטבע החיצוני, של הכלכלה, של - אם אני מדבר על ברכת השנים, אני מדבר על החוקים של הכלכלה, אם אני מדבר על ברכת הרפואה, אני מדבר על החוקים של המדיצינה, ואם אני עוסק בברכות אחרות, אני אולי עוסק בחוקים של הסוציולוגיה. אבל, התפיסה של הברכה היא, שיש לי דרך כאילו לחתוך דרך הרקע הזה של החוק של הטבע, ולהגיע מעבר לזה. וברגע

שאני יכול לחתוך את החלק הזה - יש חוק של טבע, יש מסגרת כזו, יש מסגרת, והמסגרת הזו אומרת שאם אני נמצא בחוץ ויורד גשם, אני נהיה רטוב, אם אני יושב בבית אני בדרך כלל יבש. אבל אני יכול להיות בבית עם חור וירד עלי יותר גשם, ואני יכול להיות בחוץ מתחת למטרייה ולא ירד עלי גשם. זאת אומרת: החיים שלי מראים לי את האפשרות - שהיא חלק גם מהמבנה האנושי - לנוע בתוך החוק. עכשיו: התפילה היא ניסיון של תנועה בעוד כיוון אחד. לא רק ימינה או שמאלה, או קדימה ואחורה, אלא גם למעלה ולמטה. זאת אומרת: כשאני אומר, זה נכון, יש חוק כזה וכזה, והחוק הזה אומר שבשנה כזו כולם יפסידו, אחד יכול להתפלל. לכן זה מגיע עד לנקודה קיצונית, שמופיעה כבר בתלמוד, האיש הצדיק, יורד לו גשם בשדה שלו, ורק לשדה שלו. לשדות האחרים לא יורד שום דבר. לשדה שלו יורד.

הגשם וארץ ישראל

קטעים מתוך שיחה בישיבת תקוע, י"ד מרחשוון תשע"ד

שלא לדבר על יהודים שגלו לכל מיני מקומות בחצי הכדור הדרומי. בדרום אפריקה, אוסטרליה ודרום אמריקה יש קיץ וחורף, החודשים נקראים באותו שם, אבל הקיץ שלנו זה החורף שלהם ולהפך. מה עושים יהודים שם? מה יעשו אם בכסלו השמש זורחת וחם ובתמוז יש עננים וגשם? האם הם צריכים להתפלל על גשם בשעה שוודאי לא ירד שם גשם? לבקש "טל ומטר לברכה" בזמן שהמדינה שלהם כלל לא זקוקה לגשם - זו לכאורה תפילה לריק. השאלות הללו אינן חדשות. בספרי ההלכה יש דיון: מדינה שעונת הגשמים שלה היא בזמן שבישראל יש קיץ - האם היהודים שם יכולים להתפלל על הגשמים ב"שמע קולנו"? בברכת השנים הם אומרים את הנוסח של "ותן ברכה", אבל האם לפחות ב"שמע קולנו" האם יכולים להתפלל על הגשם של אותה מדינה? השאלות הללו על הגשמים חורגות מתחומי ההלכה. אלו שאלות שנוגעות בתפיסת עולם בכלל. האם יהודי שיושב בצרפת, גרמניה

בז' מרחשוון אנחנו מתחילים להוסיף לתפילה בברכת השנים: "ותן טל ומטר", כל אחד לפי הנוסח שלו. למעשה, רובנו לא חקלאים ולא כל כך אכפת לנו מהגשם. אומרים לנו להתפלל, אז מתפללים. אבל בסופו של דבר, מי הגשמים זה חלק מחיי העולם כולו. אם חלילה תהיה בצורת במדינות שמספקות לנו מזון, תהיה לנו ולכל העולם בעיה.

אנחנו מזכירים את הגשמים בסוף סוכות ומתפללים עליהם בתחילת מרחשוון על פי עונת הגשמים בארץ ישראל, פחות או יותר. בפועל, עם ישראל נמצא בכל מיני מקומות. בחוץ לארץ מתחילים לבקש על הגשמים בתאריך מאוחר משלנו, שישים יום אחר התקופה, שזה יוצא 5 בדצמבר. את הקביעה הזו קבעו בבבל לפי עונת הגשמים שלהם. מה קורה למשל באירופה? שם עונת הגשמים היא אחרת לגמרי. הגשם הרבה פעמים בקיץ. בארצות אירופה, בחורף יורד שלג, אין גשם. וכך גם בחלקים מסוימים בארה"ב.

או רוסיה, מתפלל על השנים באירופה או על השנים של ארץ ישראל? הוא מתפלל על הגשם אצלו או על הגשם בארץ ישראל?

ההלכה אומרת שכל היהודים בכל העולם מתפללים על השנים שבארץ ישראל. אין זו רק הארץ שה' אומר עליה "והיו עיני וליבי שם כל הימים". זו ארץ החיים שלנו; בין שיש פה רוב ישראל ובין מיעוט ישראל. זה לא רק המקום שממנו באנו, אלא זו ארץ המכורה שלנו. זו הארץ שלנו ואילו במקומות אחרים אנחנו רק אורחים, לעתים למשך חמש מאות או אלף שנה, אבל אורחים.

יש מקומות שאנחנו אורחים בהם כבר הרבה זמן. ברומא ובצפון אפריקה היו קהילות עתיקות מאוד שהיו שם עוד בזמן בית המקדש. אדם יכול להיות במלון במשך חודש או שנה ועדיין אין זה הבית שלו, ביתו נמצא במקום אחר. כשאנו מתפללים על הגשם ועל השנים, בעצם אנו מתפללים על ארץ ישראל. יכול להיות שצריך להתפלל תפילה פרטית על הגויים והיהודים שנמצאים במקומות אחרים שירד להם גשם ושלג בזמנו, אולם בפועל, בתפילות הקבועות אנחנו פחות עוסקים בהם.

יש שאלה הלכתית עקרונית אחרת שקשורה באותו עניין. בעת שישראל ישבו על אדמתם, היה בית דין שהיה קובע את הימים והחודשים ושאר ימות השנה. מאוחר יותר, בזמן שהלל השני היה הנשיא, קבעו חכמים את הלוח שאנחנו

משתמשים בו עד היום. ישבו חכמים ועשו חישובים וקבעו לוח, והשאלה היא, מה נותן את התוקף ההלכתי ללוח הזה? זו לא שאלה טכנית איך לארגן שנה, אלא השאלה היא מתי חל ראש השנה. מתי חלים ימים כיום הכיפורים ופסח שהעובר

**ההלכה אומרת שכל
היהודים בכל העולם
מתפללים על השנים
שבארץ ישראל. אין זו
רק הארץ שה' אומר
עליה "והיו עיני וליבי
שם כל הימים". זו ארץ
החיים שלנו...
זו ארץ המכורה
שלנו.**

עליהם חייב כרת. השאלה היא אם בית הדין יכול לקבוע את כל החודשים לעולם.

הרמב"ם ענה על כך שכל זמן שיש קהילה יהודית בארץ ישראל, היא נותנת את התוקף לחודשים שנקבעו בלוח.

ובירושלים לעבר המקדש. זו לא תקנה, זה מה שכתוב בתנ"ך בתפילת שלמה: "והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתתה לאבותם". בין אם המקדש חרב או בנוי - "זה בית אלוקים וזה שער השמים". בנינו בניין מפואר מתחת לשער השמים, הבניין נחרב בעוונותינו וחזרנו ובנינו אותו, ושוב חזר ונחרב בעוונותינו - אין זה משנה, השער לא יזוז.

מעבר לכיוון התפילה, בכל התפילות שאנחנו מתפללים - אנחנו מתפללים על הארץ שלנו. אם אני נמצא במלון, אני מתפלל על הגשם בבית שלי. זה מה שמעניין אותי, כי אני צריך לדאוג שירד גשם ושלג בבית שלי. החגים והזמנים שלנו תלויים בארץ ישראל. התפילות והברכות שלנו - לא רק על הגשמים - הן תמיד על ארץ ישראל. כשאנו אומרים בברכת המזון: "על הארץ ועל המזון", אנחנו מתכוונים לארץ. 'הארץ' - לא אוסטרליה ולא אמריקה. זה מעבר לשאלה מה האזרחות של פלוני, איפה אלמוני חי. ייתכן שיבוא יהודי לארץ ויהיה לו מאוד לא נוח פה. זה הבית, בין שאנחנו חיים בו ובין שלא, בין שאנחנו אוהבים אותו ובין שזורקים עליו אבנים - זה לא משנה. זהו בית חיינו עוד מזמנו של אברהם אבינו, וזה הבית שלנו עד עולם.

הייתי פעם במוסקבה, באירוע כלשהו בנוסח גרוזיני. הייתי שם אורח של מישהו. בסעודה היה ערב רב של אנשים, גויים ויהודים. שתו ואכלו, ועל כל אחד

אם יהיו עשרה יהודים בארץ ישראל, זה עדיין ייחשב שיש קהל ישראל ששומר את קדושת המועדים. והוסיף הרמב"ם אמירה מיסטית: משום כך מובטח לנו שתמיד יהיו מניין יהודים בארץ ישראל.

המשמעות של תשובת הרמב"ם עצומה. גם אם היו בארץ מעט מאוד יהודים, כמו בזמן הרמב"ם, וגם אם אנחנו פזורים בכל העולם, ארץ ישראל נשארת המקום שלנו. אנחנו חיים בארץ ישראל, גם כשנשאר רק מניין יהודים בארץ ישראל, ואילו בכל מקום אחר אנחנו אורחים. מה הכתובת שלנו? ארץ ישראל.

מישהו הראה לי פעם רשימה של האצולה של מדינת פיימונטה באיטליה, רשימה שנדפסה לפני יותר ממאה שנה. רשומים לפי סדר הא"ב כל האצילים, הדרגות שלהם ופרטים שונים עליהם. על כל אחד כתוב שם מקומו ומקור משפחתו: בולוניה, פריז וכדומה. ידעתי שהיו גם אנשי אצולה יהודים, אז חיפשתי שם. הדבר המעניין הוא שלא היה כתוב שהם יהודים. על יהודים היה כתוב: מפלסטינה. אני חושב שאף אחד מהיהודים הללו לא היה מעולם בארץ, אולם הגויים הבינו איפה הבית של משפחה יהודית בצפון איטליה או בכל מקום אחר. היהודים גרים בפלסטינה, זו הכתובת שלהם.

יהודים שחיים בחוץ לארץ, בכל מקום שהם נמצאים, מתפללים לכיוון ארץ ישראל. ובארץ ישראל לא משנה איפה אנחנו נמצאים, תמיד פונים לירושלים,

המסובים אמרו כמה משפטים של שבת, בסגנון "האיש המלומד החשוב", ושתו לחיים. היה שם אחד, מעין ממונה על הטקס, שתפקידו להגיד את דברי השבת. את ה"לחיים" הם לא עשו על כוסות של יין אלא על וודקה, כך שאחרי זמן-מה כולם היו קצת בגילופין.

היו שם רוסים, גרוזינים ואחרים, והיו שם שני יהודים מגרוזיה. ואז נעמד אחד היהודים מגרוזיה וסיפר סתם כך סיפור יפה: "הגעתי לארץ והיתה לי כל הזמן תחושה של התעלות. לא הבנתי למה. אחר כך התחלתי להבין: בכל הארץ, על כל הקירות ולוחות המודעות - יש רק אותיות של הסידור". זה היה נוגע ללב. היהודי הזה לא היה איש מלומד. אולי למד באיזה חידר שנה או שנתיים. טוב שהוא לא יודע לקרוא את תוכן הדברים, כי זה לא היה עושה לו רושם של סידור... הוא תיאר את ההרגשה שזה עשה לו - הרגשה שאדם הולך ברחוב והוא כל הזמן מוקף באותיות של קדושה.

אחר כך אמר היהודי השני: "כיהודי, בסך הכל, הארץ הזו, גרוזיה, התנהגה אתנו בטוב. לא בשלמות לגמרי, אבל בכללות בסדר. הגרוזינים, יחסית לגויים

נוצריים, התנהגו יפה. הם היו ידידותיים ליהודים". ואז הוא נעמד ואמר: "למה אנחנו עוזבים את מדינת גרוזיה ועולים לארץ? למה הדבר דומה: היתה פעם אישה מסכנה והיה לה תינוק, אבל לא היה לה כסף ואוכל בשבילו. מה עשתה? שמה את התינוק באיזשהו פתח של בית. בעלי הבית לקחו את התינוק, השקו האכילו וגידלו את התינוק, והוא גדל והיה לאיש. יום אחד האם הביולוגית דופקת בדלת ואומרת לו: אני אמא שלך. הוא לא ילך איתה? למה אנחנו חוזרים אל ארץ ישראל? אנחנו חוזרים לאמא שלנו. גרוזיה היתה בסדר גמור, תודה רבה על האירות, אבל אנחנו חוזרים לאמא. זו אמא שלנו".

היהודי הזה, שהיה שיכור מאוד, לא אמר את זה בתור דרשה, כי לא היה לו למי לדבר - חלק ישנו וחלק היו סרוחים על הארץ. הוא ביטא בדיוק את העניין של איפה הארץ שלנו, איפה אמא שלנו. זאת לא רק הארץ שממנה באנו. זו אמירה הרבה יותר חזקה: זו ארץ ששייכת לנו ואנחנו שייכים לה.

גשם וטבע

מתוך שיחה בשיבת תקוע, ז' מרחשוון תשע"ב

והנכדים שלי קראו, והם לא הבינו מה הענין - מסופר שמישהו מוציא פלאפון מהכיס ואומר לאשתו שהוא יאחר לאוכל... והנכדים שלי לא הבינו מה יש לספר, מה מיוחד בזה? מה שאז היה מיוחד, היום הוא רגיל. תארו לעצמכם שיעשו בעתיד מגיני-כוח שיעשו שלא יהיה גשם ושיווסתו את החום ולא יהיה יותר גשם. האם הסידורים יתבטלו? ימשיכו להגיד את התפילות של הגשם. יש אנשים שלא ראו אף פעם את הטל, הם חיים בערים ואין להם צמחים. השאלה היא: מה הגבולות?

מישהו כתב: למה צריך את האצבעות ברגלים, אפשר לחתוך אותם. למה צריך את השערות של האדם, אפשר להוריד אותם. היה לי מכר שהיה צייר ופסל, היה לו תיאור של אדם-העתיד: עגלה ועליה מוח; בשביל מה צריך את כל השאר? חלק מהדברים האלה אפשר כבר לעשות - לחתוך דברים מהגוף - וחלק כבר ירדו מעצמם. תהיה לנו היכולת, תחשבו על זה. אבל, האם אנחנו נעשים יותר מוארים? אנחנו לא נעשים.

אתם מכירים את הספרים האלה שקונים

ה' ברא שני ספרים, ספר אחד הוא התורה והשני הוא העולם.

אנחנו חיים ואנו מנסים כמה שיותר להוציא אנשי-עיר, ואנחנו יותר ויותר מתנתקים מהטבע החי. זה לא רק עניין של רומנטיקה, אלו גם דברים רציניים. מה קורה כשאנשים מנתקים את עצמם? פעם ליוויתי נסיעה של ילדים מתל אביב לכאן, מה הרשים אותם בכל הנסיעה? שהם ראו חמורים, ועוד עם מישהו שרוכב עליהם! חמורים אין, סוסים אין - מה נשאר? בקצב הזה לא יוכלו לגדל צמחי גידול, ואנו נאכל את מה שנותנים לחיידקים לאכול. העולם גדל ואין מקום, אז ימציאו אמצעים אחרים של תזונה.

אנחנו מכירים פחות ופחות יצורים חיים חוץ מבני אדם. כמה זמן עוד נרשה לעצמנו להכיר יצורים חיים? יכול להיות ששישמו אותנו בכלובים מחוסר מקום. זה בא מחסרון רומנטיקה. אין ציוץ ציפורים. אני יכול לראות את זה, עוד כמה זמן בעתיד, לא כל כך רחוק - שיבנו מעל הערים מכסה נגד גשם... היה פעם ספר פופולרי של ילדים, "35 במאי", יש שם קטע שמסופר בו על עיר מהעתיד,

לא של העתיד.

יש עדיין חלק ששייך לאנושיות שלנו, וכשהוא ילך, לא יהיה הבדל גדול בין חי למת. אולי נעשה אז החלטה שאפשר להיעלם מהאי עלמא, באינטרנט אפשר לפגוש עכשיו כל כך הרבה אנשים, למה לי לצאת מהבית? כילד הייתי הולך לחצר לשחק, עכשיו פחות ופחות עושים את זה. את כל החוויות אפשר להשיג באופן מלאכותי.

מישהו קרא את הספר "עולם חדש מופלא"? זה ספר שהוא סוג של מדע בדיוני, לא בדיוק. מסופר בו על עולם שבו החליטו שהורות זה עניין מיותר לגמרי, בגשמיות וברוחניות. הם עושים הפריה בבקבוקים, מוציאים אותם מהבקבוק בזמן הנכון וכו'. ומה הם עושים בשביל חוויות? לפעמים כשמישהו מרגיש לא כל כך טוב, הוא הולך לרופא והוא אומר לו: תחליף רגש.

אצלנו כשיורד גשם יורד ממש גשם, וזה לא מפל מלאכותי שעשוי רק לנוי ואין בו בכלל מים. קשת, רעם, ברק, את כל זה אפשר לייצר בקלות. וזה כמו העולם הזה שאנשים נמצאים בו אחרי שקוברים אותם. כשאנשים עדיין יכולים להתפלל ולקבל דבר כזה שקוראים לו גשם, צריך לשמוח בזה. אולי יחליטו שזה לא כלכלי שיורד גשם, ויחליטו לסגור את העניין הזה. יבטלו את ההורות, את השיניים, וישאירו רק את החלקים שאנשים צריכים: זה יהיה יצור מאוד יעיל - ומאוד לא בן אדם.

לילדים - מה עושה חמור, מה עושה עז. השאלה היא: מתי תהיה הזדמנות לילד לראות סוס? אז בשביל מה צריך לעשות ספרים כאלה? כדי שיהיו ספרים שאפשר ללמד את הילדים, כדי שהם ילמדו את הילדים שלהם...

אני רק רוצה להגיד: כשיורד גשם אני עדיין יכול ליהנות מזה שיורדים גשמים. אפילו אם אדם נרטב הוא יכול לשמוח מהזכות הזאת שירד עליו גשם.

מה קורה שכן אדם חי במקום שאין חתולי אשפה? או שאין לי בושץ להתלכלך בו? כל הדברים הללו לוקחים משהו מהאדם, אנחנו יוצאים יותר ויותר עקרים ומיובשים, ופחות ופחות בני אדם. יש דברים שנשארים לעתיד לבוא - אנשים עדיין מגננים בגיטרת. יש פה כמה אנשים כאלה. יש מכשירים כמו אורגן חשמלי. כמה קולות הוא יכול לעשות? אני לא צריך את כל הכלים האלה, אני יכול לקחת מכשיר קטן והוא יגנן בעצמו. אני לא רוצה להילחם נגד הקידמה או להשמיץ. אנחנו זזים, אבל בתוך התזזה הזאת אנחנו מאבדים את הדמות האנושית שלנו.

אני יכול עדיין לנעוץ שיניים בפרוסה של לחם. היה לי מכר, רופא שיניים, הפרנסה שלו הייתה מקבוצה של אנשים שבגיל מסוים עוקרים את כל השיניים ועושים שיניים תותבות - הם עשו חשבון ששיניים זה לא משתלם... הם אנשים צעירים ובריאיים, הם קונים תותבות טובות, וברוך ה' אין לו כאב שיניים; זה העולם של היום,

וידעת היום

רשפים, אב תשט"ז, תרגום של קטע מיידיש שכתב הרב הלל צייטלין

ר' הלל צייטלין הי"ד הוא האיש שאנו רואים בו את רבינו ומורה דרכנו, ואת עצמנו כתלמידיו המשתדלים ללכת בדרכו. כאן אנו מביאים קטע מכתביו המתאים לכל עת וזמן. איננו יודעים אם הופיע קטע זה בעברית. בכל אופן, הנוסח המובא בזה הוא תרגום מן המקור באידיש.

וידעת היום - הלל צייטלין

(עשרה דברים צריך אדם לזכור בכל יום לפי "אור החיים" והחסידות)

א. זכור מה שיש לך לעשות היום, "אם לא עכשיו אימתי?" העכשיו הזה, ההווה, העכשיו של היום, הן לא היה עדיין מעת בריאת העולם ולעולם לא יהיה עוד. מקודם היה עכשיו אחר, ומחר יהיה עכשיו אחר, ובכל עכשיו יש עבודת החדשה, כמו שכתוב בזהר הקדוש: "לבושין דלביש בצפרא לא לביש ברמשא".

ב. ראה עצמך כאילו נולדת היום. "אסור להיות זקן" (ר' נחמן). בכל יום נעשה אדם בריה חדשה. נולדת היום מחדש, החל אפוא את הכל מחדש; אהבה חדשה, יראה חדשה, ובעיקר אמונה חדשה חיה ורעננה.

ג. זכור את היום בו תצטרך לצאת מן העולם החולף. "זיכיר לו יום המיתה".

ד. זכור את היום הגדול והנורא בו יעמדו למשפט עליונים ותחתונים.

ה. קדושה היא יום, לא-קדושה היא חושך, לילה. זכור אפוא את היום, היה תמיד מאיר.

ו. היה מ"מארי חושבנא", עשה בכל יום חשבון המעשים שעשית באותו יום. את הרע עקור, את הטוב הנח לגדול. כך תתקן את דרכך מיום ליום.

ז. זכור כיום, שנשמתך זו מגבהי הגבהים נשלחה אל העמק העכור של החומריות.

ח. העולם החיצוני, העולם הזה, הוא עולם התמורות החשכה והבלבול. טובתו אינה טובה ורעתו אינה רעה. לעומת זהרו של העולם העתיד הגבוה והאלוקי, העולם הבא, שזיוו זורח בעולם הזה - אין חכמת העולם חכמה, ויופיו אינו יופי. "וידעת היום" - זכור אפוא את העולם ההוא.

ט. זכור את היום בו ניתנה התורה לעולם.

י. זכור במיוחד את השבת הגדולה והקדושה שבכל שבוע. את שבת השבתון של השנה - יום הכיפורים. ואת שבת השבתון של העולם כולו - יובל הגדול, עולם החרות, מלכות שמים על הארץ.

‘שפע רב’

גיליון חודשי מתורתו של

הרב עדן אבן-ישראל שטיינזלץ זצ"ל

שפע רב' הוא גיליון חודשי מתורתו ועל תורתו של הרב עדן אבן-ישראל שטיינזלץ. בגיליונות מאמרים, שיחות, קטעים, התוועדויות וסיפורים, שמטרתם לפתוח צוהר לעולמו של הרב; לתורה שהוא לימד, לדרך שהוא סלל, לתביעות שהוא הציב ולחלומות שהוא חלם.

בתורתו, מפעליו ובעצם אישיותו, הרב עדן לימד וחינך דרך חיים יהודית שלמה. דרך של קדושה ושל חיים, של דבקות ושל פתיחות, מחויבות עמוקה לעם היהודי, ומסירות אמתית לקב"ה.

הרב מעולם לא הסתפק במה שפעל, וראה בכל עבודתו ומפעליו רק הקדמה לפעולות גדולות יותר שיש להוציא לפועל בדרך לתיקון השלם.

אנו מקווים שתוכלו למצוא ב'שפע רב' משהו מכל אלו. חלק מהדברים מיועדים לעזור 'לחיות עם הזמן', וחלק מהדברים טובים ומועילים לעבודת ה' שבכל יום. מהם תיאורטיים וגבוהים ומהם מעשיים למדי. חלקם פשוטים וידועים וחלקם חידושים מופלגים. חלקם נוגעים אל הלב, וחלקם מעוררים למחשבה או למעשה. בתקווה שהדברים יכנסו למוח וללב, יאירו ויעוררו.

לתרומה עבור הגיליון

לקבלת גיליון
דיגיטלי חודשי

תקוע

תלמידי הרב שטיינזלץ

מרכז שטיינזלץ

למד את עמי

